

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
50 сот., 25 коп. Зміна адреси 50 с., 25 коп.

V рік. Ч. 5-6.

Відень. 9-го лютого 1918.

Ч. 188-189.

Четвертий універсал У. Ц. Ради про самостійність України.

На засіданню 24 січня прийняла Мала Рада отсей текст четвертого універсалу, який подаємо за „Ділом“.

Народе України!

Твоєю силою, волею, словом утворилась на Українській Землі свободна Українська Народня Республіка. Здійснила ся давня мрія Твоїх батьків, борців за волю і право робочого люду!

Та в трудну годину народилась воля України. Чотири роки жорстокої війни обезсилили наш край і нарід. Фабрики не виробляють товарів. Підприємства здержують свою працю, залізні дороги розбиті, гроші падають в ціні. Скільки хліба вменшуєть ся. Настуває голод. По краю розмножили ся ватаги грабіжників і убійників, особливо, коли з фронту рушило російське військо, творячи криваву різню, безлад і руїну на нашій землі.

З приводу всього того не могли відбутися вибори до Українських Установчих Зборів у визначенім нашим попереднім універсалом реченці й не могли відбутися ті Збори, визначені на нинішній день, щоб перебрати з наших рук тимчасову найвищу революційну власть над Україною, установити лад в нашій Народній Республіці і зорганізувати нове правительство.

А тимчасом петроградське правительство народніх комісарів виповіло війну Україні, щоб повернути вільну Українську Республіку під свою власть, і посилає на нашу землі свої війська — червону гвардію, большевиків, які граблять хліб у наших селян і без ніякої заплати вивозять його в Росію, не зоставляючи навіть зерна, приготовленого на засів, убивають невинних людей і сіють усюди анархію, убійство і злочин.

Ми, Українська Центральна Рада, робили всякі заходи, щоб не допустити до тої братовійчої війни двох сусідніх народів, але петроградське правительство не пішло нам назустріч і веде дальше криваву боротьбу з нашим народом і Республікою.

Крім того теж саме петроградське правительство народніх комісарів починає проволікати закінчення мира і закликає до нової війни, називаючи її „святою“. Знов полетить ся кров, знов нещасний робочий люд буде мусіти приносити в жертву своє життя.

Ми, Українська Центральна Рада, вибрана зїздами селян, робітників і жовнірів України, в ніякім разі не можемо згодити ся на те, ніяких війн піддержувати не будемо, бо український нарід бажає мира і мир повинен прийти можливо як найскорше.

Та для того, щоб ні російське правительство, ні ніяке инше не ставило перешкод Україні в установленню того бажаного мира, для того, щоб повести свій край до ладу, творчої

праці, закріплення революції і нашої волі, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всім горожанам України:

Віднині Українська Народня Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу.

З усіма сусідніми державами, а саме: Росією, Польщею, Австрією, Румунією, Туреччиною і иншими ми бажаємо жити в згоді і приязни, але ніяка з них не може вмшувати ся в життя самостійної Української Республіки.

Власть в ній буде належати тільки до народу України, іменем якого, заки зберуть ся Українські Установчі Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво робочого народу — селян, робітників і жовнірів, та виконуючий орган, який віднині буде називати ся Радою народніх міністрів.

І отсе, перш усього, поручаємо правительству нашої Республіки, Раді народніх міністрів, від сього дня вести початі вже мирові переговори з осередніми державами вповні самостійно і довести їх до кінця, не звертаючи уваги на ніякі перешкоди з боку яких небудь инших частей бувшої російської імперії, та установити згоду, щоб наш край почав своє життя в спокою і мирі.

Щодо так званих большевиків і инших напасників, які розграблюють і руйнують наш край, то поручаємо правительству Української Народньої Республіки твердо і рішучо взяти ся за боротьбу з ними, а всіх горожан нашої Республіки закликаємо, щоб вони, не жалючи свого життя, обороняли добробут і волю нашого народу. Народня українська держава повинна бути очищена від насланих з Петрограду наємних наїздників, які нарушують права Української Республіки.

Безмірно тяжка війна, почата буржуазними правительствами, важко намучила наш нарід, винищила наш край, знівечила добробут. Тепер сьому треба покласти край.

Одночасно з тим, коли армія буде демобілізувати ся, поручаємо розпускати жовнірів, а після затвердження мирових договорів розпустити армію зовсім, на місце постійної армії завести народню міліцію, щоб наше військо служило обороні робочого люду, а не забаганкам пануючих верств.

Знищені війною і демобілізацією місцевости мають бути відбудовані при помочи державного скарбу.

Коли наші жовніри вернуть домів, народні ради — громадські і повітові і городські думи мають бути перевибрані в часі, який буде установлений, щоб і вони мали в них голос. Міжтим, щоб установити таку власть, до якої мали-б довірре і яка спирала ся-б на всі революційно-демократичні верстви народа, має правительство додати до помочи місцевим самоуправним радам робітничо-селянських і салдаських депутатів, вибраних із місцевих людей.

В земельних справах комісія, вибрана на останній сесії Центральної Ради, вже виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власності і соціалізацію землі згідно з нашою постановою на 7 сесії.

Сей закон буде розглянений за кілька днів на повній сесії Центральної Ради і Рада міністрів уживе всіх способів, аби передача землі земельними комітетами в руки трудящих відбула ся ще з початком весняних робіт.

Ліси, води і всі підземні багатства, як добро українського трудового народу, переходять в розпорядження Народної Української Республіки.

Війна забрала для себе всі трудові сили нашої країни. Більшість заводень, фабрик і робітень виробляти тільки те, що було необхідне для війни, і наряд зостав ся зовсім без товарів. Тепер війні кінець.

Раді народніх міністрів поручаємо негайно примінити усі заводи і фабрики до мирних обставин, до виробу продуктів, необхідних для робочих мас.

Та сама війна дала сотки тисяч безробітних і інвалідів. В самостійній Народній Республіці України не сміє страдати ні один трудящий чоловік. Правительству республіки має підняти промисл держави, має зачати творчу роботу на всіх областях, де всі безробітні могли б найти працю і приложити свої сили, і прийняти всі міри для забезпечення окаліцим і потерпівшим від війни.

При старім ладі торговці й всілякі посередники наживали на бідних, утиснених клясах зовсім значні капітали.

Відтепер Українська Народня Республіка бере в свої руки найважливі області торгівлі й всі доходи з неї обертає на користь народу.

Торговлю товарами, які масть ся привозити зза границі і вивозити за границю, вестиме сама наша держава, щоб не було такої доріжні, через яку завдяки спекулянтам терплять найбільшійші верстви.

Для виповнення сього поручаємо правительству республіки виробити й представити до затвердження закони про се, а також про монополі заліза, вугля, шкір, тютюну і інших продуктів і товарів, з котрих податки найбільше обтяжували робочі кляси в користь нетрудових.

Так само поручаємо установити державно-народню контролю над усіма банками, що через кредити нетрудовим клясам помогали експлуатувати трудові маси. Відтепер кредитова поміч банків має йти передовсім на піддержку трудовому населенню і на розвиток народнього господарства Української Народньої Республіки, а не для спекуляції й ріжнородної банкової експлуатації.

На ґрунті анархії, неспокоїв у життю і недостачі продуктів зростає невдоволення серед декотрих частин населення. Тим невдоволенням користують ся різні темні сили й тягнуть неосвідомлених людей до старих порядків. Сі темні протиреволюційні сили бажають знову піддати всі вольні народи під одно царське ярмо — Росії. Рада народніх міністрів повинна безпощадно бороти ся з усіма протиреволюційними силами й кожного, хто призиває до повстання проти самостійної Української Народньої Республіки й до повороту старого ладу, — карати яко за державну зраду.

Всі демократичні свободи, проголошені третім універсалом Української Центральної Ради, потверджуєт ся і окремо проголошуєт ся: в самостійній Українській Народній Республіці всі народи користують ся правом національно-персональної автономії, яку признано за ними законом 22 січня.

Все перечислене в універсалі, чого не встиємо виконати ми, Центральна Рада і наша Рада міністрів, в найблизші тижні виконають, справдять і до окончного ладу доведуть Українські Установчі Збори.

Ми поручаємо всім нашим горожанам перевести вибори як найбільш енергічно, підняти всі зусилля, щоб підрахунок голосів був закінчений як найскорше, щоб за пару тижнів зібрали ся наші Установчі Збори, — найвищий господарь і упра-

витель нашої землі, і конституцією нашої незалежної Української Народньої Республіки закріпили свободу, порядок і добробут на добро всього трудового народу її на тепер і на будучі часи. Сей найвищий наш орган має рішити про федеративну звязь з народніми республіками колишньої російської імперії. До тогож часу всіх горожан самостійної Української Народньої Республіки зазиваємо стояти непохитно на сторожі добутої свободи й прав нашого народу і всіма силами боронити свою долю від всіх ворогів селянсько-робітничої Української Республіки.

Мирові переговори в Берестю.

В часі перерви нарад у Берестю після того, як українська делегація відїхала до Києва, німецький державний секретарь до Берліна, а австро-угорський міністер заграничних справ гр. Чернін до Відня, про мирову справу заговорили державний канцлер Німеччини др. гр. Гертлінг і державний секретарь др. Кільман на парламентарній комісії, а гр. Чернін на австрійській делегаційній комісії заграничних справ.

Гр. Гертлінг про мирові переговори. Державний канцлер Німеччини гр. Гертлінг зазначив на парламентарній комісії 24 січня, що мирові переговори з російською делегацією йдуть наперед поволі і незвичайно тяжкі. Все-таки висловив надію, що прийде до порозуміння з російською делегацією. „Корисніше стоять наші переговори з заступниками України, — говорив гр. Гертлінг. І тут треба ще побороти труднощі, але вигляди дуже корисні. Ми сподіваємо ся, що передовсім з Україною дійдемо до угоди, яка була б в обостороннім інтересі й корисна з економічного боку“.

Др. Кільман про мирові переговори. На сій самій комісії забрав слово 25 січня про мирові переговори державний секретарь др. Кільман. Промовець ствердив, що відносини між російською делегацією та делегаціями почвірного союзу з приїздом Троцького до Береста сильно охолонули й російські делегати завлялися виключно на формальні засідання, а поза тим сиділи в своїм мешканню. В часі, на який припала промова, переговори не відбувають ся, бо Троцький з причини великих розрухів у Петрограді мусів виїхати туди. В новій Росії, яка сильно ріжнить ся від старої царської Росії, відбуваєт ся гостра соціальна й національна боротьба. Росія починає розкладати ся на ряд самостійних республік — Фінляндію, Україну, Крим, більш або менш фантастичні республіки Кавказу й нарешті велику республіку, центром якої є Петроград. Одночасно з націоналістичним вибуховим матеріалом виступають і розкладові соціальні елементи та розкладають національні одиниці на їх первісні соціальні складники. Фінляндську республіку підкопують большевицькі махінації. Теж саме відбуваєт ся і на Україні. Недавно ще її без спору й сумнівів признано і з російського боку законною представницею українських інтересів, а тепер її підкопують большевицькі організації, а з півночі большевицька республіка почала з Петрограду проти неї війну. Кільман скаржив ся, що такий стан відносин в Росії сильно утруднює працю дипломатії, і висловив побоювання, що сей процес розкладу й розбиття може затягнути ся на довший час.

Після павзи в мирових переговорах поруч з большевицьким петроградським представництвом виступили в Берестю і представники київської Української Центральної Ради. Їх признано без спротивлення, а навіть за згодою російської делегації. Урочистого признання Української Народньої Республіки треба чекати при деяких умовах при заключенню миру з Україною. З Фінляндією Німеччина веде переговори, що поступили вже далеко наперед. Оскільки бесідник може передбачити, треба чекати заключення миру в близькій будучині. Також переговори з Українцями, при яких веупереч поведенню большевиків показано багато розуму в напрямі практичної політичної роботи, поступили так далеко наперед, що очевидно можна сподівати ся доведення їх до певних

наслідків. Між Німеччиною і Україною нема жадних точок, щодо яких бесідник міг би припустити, що вони могли-б причинити ся до розбиття мирових переговорів.

Між Німцями та большевиками існує різниця головним чином щодо подробиць виконання права народів на самоозначення. Се право не є новітнім винаходом; для виконання права самоозначення народів цілком не потрібно винищувати все вже зроблене й існуюче і будувати потім в пустім просторі, як сього жадають противники Німеччини, але треба відбудувати далі те, що вже сотворила історія. Всенародне голосування не є найкращою формою голосування, але ціле се питання не рішає і бесідник ні в яким разі не гадає, щоб переговори могли на ній розбити ся. Він гадає так само, як і гр. Чернін, що відкритий характер переговорів сильно утруднює їх. Тому звернув ся до преси з закликом підтримувати єдність цілої нації в дипломатичній боротьбі з противниками. Промовець обстоював право головної військової управи брати участь в мирових переговорах і спеціально підніс заслуги ген. Гофмана та його знання дотичних країв і населення.

Що торкаєть ся виглядів мирових переговорів, оскільки можна передбачити, заключення миру з висококультурною і під політичним оглядом для Німеччини безмежно важною Фінляндією треба чекати в близькій будучині. Бесідник уважає і скорє заключення миру з Україною імовірним. Великі труднощі у відносинах до большевиків відомі. В значній мірі справа буде залежати від серйозности змагання до миру правительства Леніна-Троцького. Змагання німецького правительства можливо скорше заключити мир на сході не підлягає жадному сумнівові. Мир з Україною поставив би на денний порядок і справу миру з Румунією. По заключенню миру з Україною і відтягненню українських військ на погляд бесідника не було-б можливе для Румунії противити ся мировим змаганням центральних держав.

Друга промова Кільмана. Відповідаючи на полеміку послів, направлену проти його попередньої промови, др. Кільман забрав слово 26 січня і зазначив в українській справі між иншим таке. Звертаючи ся до соціалдемократичного посла Ледебура, він вказав йому, що його представлення становища Центральної Ради й дипломатичного становища її представництва в Берестю не відповідає дійсности. Він говорив про російську федерацію та що наслідком існування сеї федерації представництво Ради в Берестю виступає, так мовити, яко відділ російської делегації. Се не відповідає дійсним відносинам. Українську Народню Республіку в Київі признали, як большевики, так і Німці самостійною республікою. Українська делегація зясувала Німцям устно й на письмі, що пізнійше сотворення федерації російських народніх республік є точкою її програми, але доки сеї федерації не сотворено вільною умовою сих суверенних республік, вона уважає себе цілком в праві виступати так само суверенно й незалежно, як і дипломатичні представництва якоїсь иншої держави на полі інтернаціональних відносин, від країни, заступленої Українською Радою в Київі. Зразу й большевицька делегація не робила жадних труднощостей, поки вона сподівала ся, що українське представництво буде її помічним відділом. Але коли сі пани побачили, що Українці пішли своїм власним шляхом і мають свої національно-українські цілі, наступив переворот. Ми стоїмо на тій точці погляду, що як Фінляндія, так і Україна в тій самій мірі мають право на вільну дипломатичну акцію, як і кожда инша вільна держава. Відповідаючи представникови польської фракції Зейді, який скаржив ся на те, що представники України беруть участь в переговорах у Берестю, а представники польської нації ні, Кільман заявив, що з сими жаданнями Поляки мають звернути ся до большевиків, які не годять ся на участь в переговорах представників теперішніх правительств окупованих країв. Щодо Українців стоїть справа инакше, бо їх з обох боків признано самостійною державною одиницею.

Гр. Чернін про берестейські переговори. Перед делегаційною комісією для заграничних справ виступив гр. Чернін 24 січня з промовою про стан мирових переговорів у Берестю та цілої справи миру. Повільний хід переговорів австро-угорський міністер заграничних справ зясував труднощами, що стрічають ся на кождім кроці. До сих труднощостей він зачислив і те, що переговори відбувають ся при „відчинених кічках“. Гр. Чернін запевнив, що він лишаєть ся вірним своїй старій програмі миру й не дасть себе збити з сього шляху ані всенімцями, ані тими, що хочуть миру за всяку ціну. „Я не жадаю від Росії — говорив він — ані квадратного метра землі, ані крайпера грошей, і коли Росія, як се здаєть ся, стоїть на тім самім становищі, то мир мусить бути заключений“. До найбільших труднощостей на шляху до заключення миру належить передусім те, що переговори провадять ся не з одноцільною російською стороною, а ріжними новонародженими російськими державами, а саме з Росією, якою правлять з Петрограду, подруге з властивою новою сусідкою Австро-Угорщини — великою Україною, потретє Фінляндією і почетверте Кавказом. З першими двома Австро-Угорщина провадить переговори безпосередно, з двома останніми посередно.

В першій лінії цікавить Австро-Угорщину новонароджена сусідня велика держава—Україна. В переговорах з її делегацією делегації осередніх держав зайшли вже дуже далеко наперед і поєднали ся на основі — без компенсат і анексій. Порозуміли ся також в загальних рисах про те, яким способом мають бути навязані торговельні зносини з новою республікою. Але саме сей приклад показує одну з головних труднощостей. Міжтим, як Українська Народня Республіка стоїть на тім, що вона цілком автономна й має право самостійно провадити з осередніми державами переговори, стоїть російська делегація на тім, що межі її держави й України ще не означені та що Петроград через те має право брати участь у сих переговорах з Україною, на що знову не хочуть пристати українські делегати. Се невияснене положення внутрішніх відносин Росії було причиною великої марудности переговорів. Але сі труднощі переможемо й бесідник сподіваєть ся, що переговори за кілька днів знайдуть вже шлях вільним.

Як стоять справи тепер, бесідник не знає, бо вчора дістав від свого заступника в Берестю дві телеграми. В одній з них голова російської делегації Іофе повідомляє делегації почвірного союзу, що „робітничє й селянське правительство української республіки“ постановило послати двох делегатів до Береста для участі в мирових переговорах яко представників центрального комітету всеукраїнських совітів робітників, салдатів і селян, але в межах російської делегації яко доповнююча складова частина її. Отсе повідомлення є копією післаної з Харкова на імя пана Іофе „заяви“ згаданого „харківського правительства“. В сій заяві говорить ся, що київська Центральна Рада заступає лише заможні класи й не може виступати від імени цілого українського народу. Харківське правительство заявляє, що воно не признає умов, заключених без його відома делегатами київської Центральної Ради, натомість признає російських делегатів у Берестю представниками федеративного правительства Росії. До сих заяв „харківського правительства“ Іофе залучив лист до австро-угорського міністра заграничних справ, в яким він повідомляє, що російська делегація, виходячи з засади самоозначення народів, приймає у свій склад делегатів харківського правительства В. Шахрая і Е. Медведєва. З згаданої заяви совітів з України довідуємо ся далі, що рішення послати представників харківських совітів до Береста запало 12 січня на засіданню центрального виконавчого комітету всеукраїнських совітів робітничих, салдатських і селянських депутатів. Крім народнього комісара для справ війни Шахрая та голови виконавчого комітету Медведєва післано ще до Береста комісара для справ просвіти Затонського, який в дорозі занедужав і до Береста не доїхав. „Се у всякім разі

нова трудність — сказав гр. Чернін про нову „українську“ делегацію і щодо листу пана Іофе, — бо ми не можемо й не хочемо вмішувати ся у внутрішні справи Росії. Але коли сей шлях буде вільним, то не знайдеть ся жадних дальших перешкод і ми в згоді з Українською Республікою сконстатуємо, що старі межі між Австро-Угорщиною і старою Росією будуть тимж самими й між нами та Україною.

Далі бесідник говорив про справу Польщі, підкреслив, що вона незалежна, але петроградське правительство не признає теперішнього польського правительства. Заявляючи своє становище до послання Вільсона, бесідник зазначував своє становище до поодиноких його точок.

Користі миру з Україною. В кінцевім уступі промови звернув ся ще раз до переговорів з Росією, в першій мірі з Україною, і сказав:

Працюю над миром з Україною і Петроградом. Мир з Петроградом нічого не змінить в нашім дефінітивнім положенню. Ніде не стоять австро-угорські війська проти петроградських полків, маємо проти себе українські полки. Вивозити Петроград також нічого не може, бо там нема нічого крім революції й анархії, а експортів актикули, які большевики хотіли б може радо експортувати, як найввічливіше відкидаємо. Не вважаючи на се, хочемо також мира з Петроградом, бо се зближить нас до загального мира. Заключенне мира інакше представляєть ся з Петроградом, інакше з Україною, бо Україна має запаси засобів поживи, які вона може вивозити, коли погодимо ся в торговельних справах. Справа виживлення є нині журую світа і відіграє всюди велику роллю. Бажаю закінчення мира з тими державами Росії, які мають засоби поживи на вивіз, уважаючи на се, щоб допомогти нашій людности. Через те з якоїсь там гістеричної нервозности, щоб мати мир о кілька днів або тижнів скорше, не зриваю з сеї користи для населення. Належить ствердити, чи, що і яким способом українська сторона, що заключає договір, достарчить. Україна бажає закінчити торговельний договір не по закінченню мира, але при його закінченню. Але неяснені відносини в новозаложених державах очевидно потягають за собою припизнення в переговорах. Коли панове, нападете на мене з заду, коли примусите мене закінчити мир на лоб і шию, тоді не будемо мати господарських користей. Тоді людність мусіла б виректи ся користей, які могла б мати з закінчення мира. Коли, панове, зробіте на наших теперішніх противниках зовсім хибне вражінне, що мусимо за всяку ціну і зараз закінчити мир, не одержимо ніодного сотнару збіжа.

З дискусії, яка вивязала ся з приводу промови гр. Черніна, треба зазначити домаганне польських бесідників (д-ра Відінського) допустити до участі в переговорах „українську“ делегацію Шахраїв з Харкова.

Мирові переговори української делегації з турецькою. Телеграфічна агенція Мілі доносить з Царгороду під датою 24 січня таке: Турецькі делегати відбули 17 січня в Берестю приватну нараду з українськими делегатами. Обговорено справу мирового договору з Україною. Стверджено, що можна закінчити договір з Україною зараз же, як тільки буде закінчений в остаточній формі мировий договір. Для Туреччини дуже важно знати політичні межі України, бо лише по виясненню сеї точки можна було б говорити про справу, які торкають ся Чорного моря. Отоманська делегація заявила, що ся справа не пекуча й Українці можуть спокійно над нею порадити ся. Голова української делегації відповів, що теперішній момент дуже важний для України, бо в сей момент творить ся основа будучих дружніх відносин між обома державами. Правна основа відносин України до Росії ще не цілком вияснена. Кордони між Україною з одного боку та Німеччиною й Австро-Угорщиною з другого боку можуть бути управильнені в Берестю. Але кордони між Росією й Україною означено, але ще не усталено оста-

точно. Що торкаєть ся бойових сил на Чорнім морі, то, хоч вони тепер і належать лише виключно Україні, всеж не можна передбачити, кому вони підлягатимуть в будучині. На се заступник турецької делегації відповів, що західні кордони України не обходять Туреччини безпосередно, але її правительству було б цікаво знати південні та східні межі України, щоб тим самим знати, хто є сусідом Туреччини на Чорнім морі. І в сій справі просить ся поясненнь. Турків тішить заява, що чорноморська фльота належить до України.

Потім стверджено, що перське питання не належить до української сфери впливу. Щодо Дарданелів — українська делегація заявила, що ся справа обходить виключно саму Туреччину й Українці про неї не мають чого говорити. Сю справу має спочатку розглянути українське правительство. Що торкаєть ся чорноморської справи взагалі та справи проїзду через Дарданелі зокрема, вони мають бути пробним каменем для дружніх відносин між обома державами. Турецька делегація відповіла на се, що право вільного проходу для торговельних кораблів у часі миру буде признане, але в часі війни Туреччина може зробити ужиток з усіх потрібних засобів оборони. Заявляючи, що опущенне турецької території російським військом є обовязковою умовою миру, турецька делегація запитала, які відносини між Кавказом і Україною, й дістала відповідь, що сї відносини щирі та дружні, але що Україну не обходить справа внутрішньої організації Кавказу та відносин сього краю до сусідів.

Справа харківської делегації на загальнім засіданню. Урядово доносять з Береста під датою 30 січня: Загальне засіданне відкрив його високоість великий везир Талаат-Паша. В своїй промові він зазначив, що в складі поодиноких делегацій зайшли деякі зміни. Після сього державний секретарь Кільман заявив, що баварське королівське правительство прислало для участі в мирових переговорах свого представника міністра гр. Полевіль-Дірніца, якого треба уважати членом німецької делегації.

Потім забрав слово Троцький і заявив про зміни в складі російської делегації, а саме крім попередніх членів до неї мають ще належати народній комісар державних дібр Карелін і два представники Української Народної Республіки — Медведєв і Шахрай. Ся обставина, яка має велике значінне для дальшого перебігу переговорів, дає картину того положення, яке витворило ся на Україні наслідком останніх подій. Українські совіти салдаських, селянських і робітничих депутатів провадять в цілій Україні рішучу боротьбу проти київської Ради, при чім ся боротьба в багатьох частинах України допрвадила до рішучої перемоги совітів, які виступають в цілковитій згоді з петроградським совітом народніх комісарів. Цілий каміновугільний басейн Донця, ціла металургічна область Катеринослава й харківська та полтавська губернії є в руках українських совітів. В інших частинах України зростає сила совітів і постійно зменшуєть ся вплив київської Ради. В день відїзду Троцького з Петрограду безпосереднім телеграфом з Києва донесено, що київський Генеральний Секретаріат предложив своє уступленне. Яке рішенне матиме ся війна київського правительства та який вплив вона матиме на делегацію пана Голубовича, ще не відомо, але з попереднього представлення справи видко в усякім разі, що миру, закінченого з київським Секретаріатом при теперішніх обставинах, в жаднім разі не можна ще уважати миром з українською республікою. Попередне признанне української делегації російською і теперішнє становище Росій Троцький стараєть ся виправдати тим, що відносини на Україні змінили ся. Тепер, коли в Петрограді відбуваєть ся конгрес совітів робітничих, селянських і салдаських депутатів, на яким заступлені також і українські совіти і на яким одностайно рішаєть ся справа про федеративні основи російської республіки, участь представників Українського Народнього Секретаріату в тутешній російській делегації відповідає цілком відносинам, які панують в росій-

ській республіці. Коли делегація пана Голубовича має, як і раніше, мандат київського Секретаріату, російська делегація не підносить жадного протесту проти її дальшої участі в мирових переговорах, але в усякім разі можуть бути признані лише такі умови, заключені з Україною, які будуть формально ствержені правительством федеративної республіки Росії.

У відповідь на се полишений в Берестю представник Української Народньої Республіки, пан Левицький, зложив таку заяву: Перед відіздом нашої делегації стала умова між її членами, що до повороту цілої делегації окремі полишені в Берестю її члени не повинні виступати в політичних справах. Тому відношенне нашої делегації до зложеної тут заяви представника совіта комісарів, а також до справи участі представників міста Харкова яко членів російської делегації лишається застереженим аж до повороту нашої делегації.

Після сього відповів Кільман, що він від імени союзних делегацій хотів би відрочити дискусію з приводу заяви Троцького до повороту делегації київської Ради. У всякім разі він мусить вказати на те, що голова російської делегації в свій час не згадав жадним словом, що поруч з українською делегацією під проводом Голубовича є ще якась інша інституція, яка жадає провадити переговори від імени України. Зводячи все сказане до купи, йому здається положенне таким, що існування вільної Української Народньої Республіки не ставить під знаком запитання жадна сторона, але що дві конкуруючі інституції твердять про своє право заступати в міжнародніх відносинах одну вільну Українську Республіку. Союзні делегації розглянуть уважно се важне питання.

Пан Троцький забрав слово ще раз і заявив, що раніше російська делегація не мала нагоди говорити про друге заступництво України, бо тоді совіти українських робітничих, селянських і салдатських депутатів ще не ухвалили, чи посилати їм своїх представників на мирові переговори. Питанне, яка з обох організацій матиме право остаточно провадити переговори про жадання Української Республіки, розв'яже вислід боротьби між обома організаціями.

Міністер заграничних справ гр. Чернін заявив з свого боку, що він приєднується до погляду, висловленого д-ром Кільманом, але тому, що шкода була-б часу, який мине до прибуття української делегації, він пропонує відновити праці комісії для територіальних справ.

Ще раз справа компетенції української делегації. 31 січня відбуло ся під проводом міністра заграничних справ гр. Черніна засідання австро-угорсько-німецько-російської комісії для поладження політичних і територіальних справ. Перед початком денного порядку зложив п. Троцький заяву, що Росія не має нічого проти заключення сепаратного миру. Після сього гр. Чернін звернув увагу на те, що комісія досі обговорювала справу земель, окупованих державно-німецькими військами. Тепер він пропонує розглянути справу країв, зайнятих австро-угорськими військами. Але раніше ніж розглядати деталі сеї справи він дозволяє собі замітити, що панове з української делегації стоять на тій точці погляду, що вони самостійно мають вести переговори про сеї справи. Отже він просить голову російської делегації висловити ся про се. Пан Троцький відповів, що він підносить в імени своєї делегації російського правительства з усім натиском протест проти того, щоб київська Рада могла однобічно й самостійно рішати територіальні питання. Його точка погляду в сій справі скріплена участю двох представників виконавчого комітету Української Республіки в складі російської делегації. Се є формальний бік справи. Що торкається її річевого боку, то він на основі ріжних відомостей, особливож на основі телеграм, яку він саме тепер отримав, гадає, що справа участі делегації київської Ради в мирових перего-

ворах є більше справою минувщини ніж теперішности та будуччини.

Міністер заграничних справ гр. Чернін заявив на се: Я гадаю, що в поглядах панів української й петроградської делегації є рішуче протиріччє. Панове з російської делегації певно признають мені рацію, коли я скажу, що сю справу треба зясувати. Тому я запропонував би можливо скорше відбутися загальне засідання, в якім передовсім рішено-б спірну справу між петроградським і київським правительствами. Я просив би дозволити зробити мені заяву до мого пояснення. Коли, оскільки я пригадую собі, на перших засіданнях обговорювала ся справа територіального розмежування між Петроградом і Київом, то я зрозумів се так, що тут ходить про межі між Україною й Росією, якою правлять з Петрограду. Але я не гадаю, що межі України супроти Польщі мусіли-б бути предметом особливих нарад з Петроградом. Питанне, яке я дозволю собі поставити, є отже, чи голова російської делегації обстоює ту думку, що Україна взагалі не може сама рішати про справи самостійної української держави, а особливож про її кордони.—Пан Троцький відповів, що колиб Україна була цілком вільною, незалежною від Росії республікою, то після її відмежування могла-б рішати всі справи її державного буття, отже й територіальні справи. Але те українське правительство, яке заступлене в складі російської делегації, стоїть на тій точці погляду, що Україна творить частину федеративної республіки Росії. Тому потрібно, щоб і вище зазначене рішенне запало на дійсній тепер основі, яка виходить з постанови відбудувати російську республіку яко федерацію. На прошенне державного секретаря Кільмана подав п. Троцький до відома зміст згаданої ним телеграми, після якої рішаюча частина київської залози перейшла до українського правительства совітів, отже дальше існування Ради могло-б тривати лише короткий час. На пропозицію предідателя постановлено обговорити право української делегації вести переговори про територіальні справи на завтрішнім загальнім засіданню.

В справі польської делегації. Нарешті п. Троцький запитав Кільмана, чи можна-б обговорити справу участі представників польського міністерства в мирових переговорах. Державний секретарь Кільман вказав на своїй заяві в сій справі й висловив надію, що сю справу можна буде поставити на денний порядок в найближшій часі. Гр. Чернін з свого боку додав, що він міг би лише привітати виділення представників польського правительства до Берестя при тій умові, що петроградська делегація признає польське правительство. На сім засіданні замкнено.

Про поворот української делегації до Берестя видано урядово повідомленне 31 січня, що до Берестя прибула українська делегація; до часу прибуття державного секретаря Голубовича буде провадити її делегат Любинський.

Промова нового голови української делегації Севрюка. Урядово доносять під датою 1 лютого з Берестя: На загальнім засіданню, що відбуло ся під проводом болгарського полковника Данчева, повідомлено про зміни в складі окремих делегацій, а саме міністра справедливости Попова заступитиме в болгарській делегації голова міністрів Радославов і замість державного секретаря Голубовича провід української делегації перебирає Севрюк. Після сього забрав слово Севрюк для довшої промови про попереднє засідання. В початку промови вказав він на універсал Ц. Ради з 7 (20) падолиста 1917 р., перечитаний на загальнім засіданню 10 січня, в якім Українська Народня Республіка була проклямована й порішено її інтернаціональне становище. Інтернаціональне становище Української Народньої Республіки признав тоді совіт народніх комісарів так само, як і представники чотирьох союзних держав. Признанне України самостійною державою правительством народніх комісарів виходить з заяв п. Троцького на засіданнях з 10 й 14 січня. На запитаннє державного секретаря д-ра Кільмана, чи вважає голова російської делегації українську делегацію частиною російської, чи укра-

їнську делегація треба уважати представницею самостійної держави, п. Троцький відповів тоді: „Тому, що українська делегація виступила тут самостійною делегацією і ми предложили призвати її участь у мирових переговорах, при чім з жадного боку не запропоновано обмежувати її чимсь, далі тому, що з жадного боку не запропоновано зробити українську делегацію частиною російської, мені здається, що ця справа сама собою поладжена“. В згоді з сими заявами протягом цілого перебігу переговорів до останньої перерви признавали українську делегацію всі учасники конференції завше як делегацию самостійної держави. Та ось тепер по перерві п. Троцький старається заперечувати права української делегації, покликаючи ся на якусь телеграму та на присутність невідомого досі харківського виконавчого комітету. Українська делегація вважає потрібним сконстатувати, що промова Троцького на сім засіданню стоїть в цілковитій суперечности з його попередніми заявами, тому українська делегація примушена зробити таку заяву: Ми є тоїж думки, що й пан Троцький, що в державнім життю України відбули ся зміни, які є цілком іншої натури, як се гадає пан Троцький. Істота сих змін стоїть у звязку з четвертим універсалом Української Центральної Ради з 24 січня, в яким стоїть: „Відтепер Українська Народня Республіка творить самостійну, від нікого незалежну, вільну й суверенну державу українського народу“. Правительство Української Народньої Республіки старало ся утворити союз сих республік, які повстали на області бувшої російської держави, та спільне федеративне правительство Росії. Але тому, що до оголошення четвертого універсалу, не зважаючи на всі старання українського правительства, такий спільний федеративний орган не повстав і тому, що з теперішнього положення виходить, що такий орган і не може повстати, мусіла Українська Республіка залишити утворення федеративного правительства й оголосила четвертим універсалом Україну цілком самостійною і від нікого незалежною державою. Через те Українська Рада в тім же самім універсалі заявила, що вона з усіма сумежними державами хоче жити в мирі та приязні, але що жадна з них не має права вмішувати ся в житте самостійної Української Республіки. Отже четвертий універсал ясно зазначив, як інтернаціональне правне становище Української Народньої Республіки, так і її політику супроти її сусідів.

Що торкаєть ся наведених п. Троцьким аргументів, то вони позбавлені всякого ґрунту. Покликання на те, що виконавчий комітет в Харкові в Українській Народній Республіці буде ліпше заступати інтереси працюючих клас, хоч і було б легко збити, але се належить до внутрішніх відносин, які не підлягають інтернаціональній контролі. Ще менш переконує твердження п. Троцького, що українська делегація не має прав, бо її не признав харківський виконавчий комітет. Після сього аргументу мусіла б передусім російська делегація зложити свої уповноваження, бо в ній нема представників ані Молдавії, ані кримських Татарів, ані донських козаків, ані кавказьких племен, ані Сибіру, які також не признають правительства ради народніх комісарів. На таких високих зборах, якими є мирова конференція, здавало ся б, не можна допустити засобів, уживаних п. Троцьким, а саме оспорювати державні права Української Центральної Ради на ґрунті якоїсь телеграми. З таким же правом могла б покликати ся українська делегація на повідомлення бездротового телеграфу, який в другій половині січня доносив, що кілька полків у Петрограді виступило проти правительства народніх комісарів в обороні Установчих Зборів і що там відбули ся вуличні бої з злим вислідом для сучасного правительства. Ідучи слідом за Троцьким, українська делегація могла б жадати, щоб делегації ради народніх комісарів не признали на основі сеї телеграми, але вона все-ж-таки не робить сього, бо вважає се російською справою. Щоб запобігти новому фальшивому розумінню з якогось боку та щоб уникнути на будуче таких заяв російської делегації, які стоять в суперечности одна до одної, пропонує укра-

їнська делегація Українську Народню Республіку формально признати цілком самостійною і ні від кого незалежною державою і тим самим остаточно ствердити, як її інтернаціональне становище, так і права її делегації.

Промова п. Медведєва та його покровителя Троцького. Після сього виступив на домагання п. Троцького належний до російської делегації представник „українського“ виконавчого комітету п. Медведєв і зложив заяву, в якій поборював права київської делегації виступати в мирових переговорах, закидаючи їй між иншим таємність переговорів з делегаціями по чвірного союзу. Він повторив уже відому погрозу, що договори заключені Ц. Радою не будуть признані тим „українським народом“, який заступає його делегація.

Зі свого боку Троцький додав, що признання самостійности або незалежности якоїсь держави не можна змішувати з признанням того чи иншого її правительства. Несталість правних форм Української Народньої Республіки він старав ся довести тим, що київська Рада ніби-то не захотіла брати участі у федеративній російській республіці, хоч на третім конгресі совітів представники українського народу признали російську державу федеративною республікою. Він нагадав також про те, що в свій час заявляв про непевність меж української держави. А доки не означено точно меж України, не можливе й порозуміння між київською Центральною Радою та центральними державами. Внутрішні події на Україні не мають жадного рішачого юридичного значіння, отже треба розглядати сі протиріччя на Україні з їх річєвого боку. Тому він і перечитав відому телеграму про останні події на Україні. Представники центральних держав не могли б перебрати ролю роземчого судді в справах теперішніх відносин в Росії й на Україні. Він стоїть на своїй старій точці погляду. Доки делегація київської Ради задержує свої уповноваження, він не підносить жадного протесту проти її самостійної участі в сих переговорах. Але тепер, коли представники „українського“ виконавчого комітету вступили в склад російської делегації, він мусить з подвійною енергією повторити, що лише такі договори з київською Радою будуть признані, які знайдуть признання і з боку російської делегації.

Промова Любінського. Після сього председатель дав слово членови української делегації Любінському, який сказав ось що: Після заяв, зложених головою харківського виконавчого комітету п. Медведєвим і головою російської делегації п. Троцьким, вважаю я потрібним зазначити таке: Члени української мирової делегації стояли завше на тій засадничій точці погляду, що зібрані в Берестю представники тих держав, які просять до заключення миру, не мають чого висловлювати ся про внутрішні справи своїх противників та що про внутрішні боротьби й події в межах держав ні в яким разі не треба протягом офіціальних переговорів подавати до відома противної партії. Ми мали багато нагоди виступити з рішучим протестом проти заяв Троцького, який кілька разів фальшиво представляв відношення між поодинокими народами колишньої Росії й державами, що повстали на її території. Але з огляду на зазначену точку погляду ми відмовляли ся досі підносити сю справу публично, бо ми не мали на меті зменшувати нашими заявами авторитету російської делегації. Але четвертий універсал Центральної Ради проголосив повну самостійність нашої республіки й тому, що наша республіка признана також союзними й иншими державами, перестають сі питання для нас бути внутрішніми справами; наша відповідальна місія супроти нашого народу також примушує нас тепер виступити з рішучим протестом проти фальшивого твердження, яке зложив у часі нашої відсутности п. Троцький. Не зважаючи на те, що ми тепер, як і раніше, стоїмо на нашій згаданій раніше засадничій точці погляду, ми всеж не можемо відмовити ся висловити наші погляди на внутрішні відносини Росії не лише для того, щоб виправдати нас тут перед присутніми, але й з огляду на публичну опінію заступлених тут народів, погляди яких для нас не менш цінні ніж погляди п. Троцького.

В 1917 р. Росія, ся країна, в якій живе так багато різних народів, котрі мають свої різні політичні завдання і вирости в різних історичних умовах, а які живуть тепер ще в стані постійної революції, серед якої простували до національних і соціальних здобутків, стала республікою. Від вибуху революції були біля державної керми сеї республіки протягом 1917 р. різні правительства. Сей рік почав ся під скіптром царя і скінчив ся, перейшовши шаблі кадетського й соціалістично-кадетського правительства, саме з тою самою стріляниною на вулицях Петрограду й пильними підготовками большевицького правительства до розігнання Установчих Зборів, які скликані на єдино можливі основі. Лише під одним оглядом всі ті правительства лишили ся солідарними: в їх централістичних змаганнях і в їх зажерливій жадобі задушити відроджені народи та все підбити під свою могутню руку. Большевицьке правительство віддаляєть ся рішуче в згоді з ідеями своєї партії від федеративних ідеалів, які одушевляють провідників непануючих народів, але так само, як їх попередники на тронах, яких скинуто спільним напруженням не лише суспільних, але й національних революцій, оголосило правительство большевиків засаду самоозначення народів лише длятого, щоб тим рішучіше поборювати сю засаду в її практичним переведенню. Голосні заяви большевиків про цілковиту волю народів Росії се лише грубі демагогічні засоби. Правительство большевиків, яке розігнало Установчі Збори та спираєть ся лише на багнети наймитів червоної гвардії, ніколи не зважить ся перевести в Росії справедливі засади права на самоозначенне, бо воно знає добре, що не лише численні республіки, Україна, Донщина, Кавказ і інші, їх не признають своїм правительством, але й сам російський народ відмовляє їм се право. Лише зі страху перед розвитком національних революцій виставили большевики з вродженою їм демагогією як в Росії, так і тут на мировій конференції засаду права на самоозначенне. Для поборення переведення сеї засади уживають вони не лише банди наймитів червоної гвардії, але хапають ся за ще гірші й не менш дозволені засоби: вони дупають часописи й розгонюють політичні збори, арештують і розстрілюють політиків і старають ся нарешті цілком фальшивими тенденційними представленнями підкопати авторитет правительства тої чи иншої молоді республіки. Відомих соціалістів і старих революціонерів обвинувачують вони в буржуазійности й протиреволюційности, далі правительство большевиків виповіло святу війну республіці, жадаючи вигнання союзних правительств, з якими ніби-то соціалістичне правительство большевиків не хотіло провадити переговорів навіть про скінченне братовійчої війни. Тим робом переводить правительство большевиків замість засади права на самоозначенне засаду анархії й розкладу, бо воно знає, що легше руйнувати ніж творити наново, й поводить ся так, як говорить старе прислів'є: наклепуй, щось з того лишить ся і зависне. Боротьба петроградського правительства проти правительства Української Народної Республіки та його очевидна нещирість при признанню права нашої делегації збудила в нас вже ранійше не безпідставне підозрінне. Ми були переконані, що п. Троцький дуже скоро буде старати ся увільнити ся від тих наскрізь ясних і недвозначних слів, якими признано нашу делегацію уповноваженим представництвом нашої республіки. Те, чого ми чекали, справдило ся. В день, в яким ми виїхали до Києва, щоб привезти остаточні інструкції, приїхала через Петроград і Двинськ за спонукою і підмогою большевиків до Берестя нова делегація, що мала цілком підкопати наш авторитет в очах працюючих мас Європи.

Щоб точнійше обґрунтувати права й характер сеї делегації, ми мусимо докладнійше розглянути сю точку. Зєднаний спільними ідеалами та спільними національними змаганнями український нарід, який схиляєть ся до спокійних і упорядкованих форм державного життя, посвятив ся від першої хвилини довго очікуваній можливості державного будування. Українські робітники, салдати й селяне спромогли ся при допомозі української інтелігенції, що виїшла з їх рядів, не

лише зорганізувати самих себе, але притягнути до сього і всі групи не українського населення, яке живе на українській території. Наслідком сеї праці, яку підготовлювано довголітніми стараннями українських політиків, повстала Українська Центральна Рада, яка, зложена з представників українських салдатів, селян і робітників, показала своїми універсалами шлях українському народови. Ц. Рада, яка вже в червні 1917 р. вибрала перше українське правительство Генеральний Секретаріят, утворила тим самим перше правительство в Росії, яке складало ся виключно з соціалістів. Тим способом крок за кроком сотворив український народ власною працею власну державу. До вмішування в наші внутрішні відносини петроградське правительство не має жадного приводу й жадної основі. Але справа стоїть так, що на території України та на частині прилягаючих до неї фронтів посидано вже при царськім правительстві салдатів неукраїнського походження і протягом революції не пощастило увільнити Україну від сих настяганих чужих їй елементів. В тім часі, як українські салдати з усіх бойовищ і з усіх фронтів послали своїх делегатів на фронтівий зїзд до Києва та зорганізували ся біля Української Військової Ради, не українські салдати утворили в кількох містах України свої салдатські совіти, які не мають жадного впливу на життє околиці. Часом брали, правда, участь в сих совітах також представники робітників дотичних міст. Бажаючи під тим чи иншим позором вмішати ся у внутрішнє життє України, почали петроградські большевики жадати від українського правительства, щоб ціла правительствена влада на Україні перейшла саме до сих салдатських совітів, не оглядаючи ся на виставленне большевиками на мировій конференції жаданне, щоб чуже військо видалити з окупованих теренів. Розумієть ся, українське правительство не могло виконати сього жадання. Другою причиною до вмішування у внутрішнє життє нашої республіки було жаданне петроградських большевиків перевести нові вибори до Ц. Ради. Полишаючи на боці, що таке жаданне се очевидне нарушенне права на самоозначенне, сього жадання вже тому не можна перевести, що приписи про представництво в Раді дають виборцям право в кождім часі відкликати своїх представників з Ради й заступити їх иншими.

Вибори до Установчих Зборів цілої Росії, які відбули ся в кінці листопада 1917 р., були блискучою перемогою Ц. Ради на цілій території України, бо з українських кандидатів на виборчих лістах вибрано понад 75%, міжтим як инші партії, заступлені в Ц. Раді, дістали лише 15%, а большевики навіть менше 10%. Напр. у київській губернії на основі наших виборчих ліст вибрано з 22 пропонованих нами кандидатів 20, на Поділлі з 19 кандидатів 18, на Волині з 10 кандидатів 9, на Полтавщині з 17 кандидатів 14 і т. д. Я гадаю, що се вам вистарчає. Се є маси, на які Центральна Рада опираєть ся і від імени яких ми прийшли сюди, щоб говорити тут. Тоді петроградське правительство ухвалило ужити останнього засобу. З грудня воно скликало до Києва при мовчазній згоді Ц. Ради український конгрес робітників, селян і салдатів. На конгресі зійшло ся понад 2000 делегатів і всупереч сподіванкам ініціаторів почали ся засідання гучними оваціями Ц. Раді. Після сього маленька групка большевиків, приблизно 80 осіб, залишила конгрес, перенесла ся до Харкова й оголосила себе новим правительством Української Народної Республіки. Народні комісари послали туди незорганізовані банди червоної гвардії, щоб грабувати населенне Харківщини й боронити харківське правительство від мешканців харківської губ. Так повстало харківське правительство й на такі сили воно спираєть ся. Наша будучина, наша історія, наше потомство й широкі маси працюючого народу, які стоять по обох боках фронту, рішають самі про те, хто з нас правий і хто винуватий, хто соціаліст, а хто контрреволюціонер, хто творить, а хто руйнує сотворене.

Почвірний союз признає повну самостійність Української Народної Республіки. Після виводів Любінського голова австро-угорської делегації гр. Чернін зложив від імени

делегатії чотирьох союзних держав таку заяву: Від імени делегатів чотирьох союзних держав маю честь зазначити до зложеної заяви української делегації таке: Як відомо, голова української делегації генеральний секретар Голубович заявив на загальнім засіданню з 10 січня 1918 р., що Українська Народня Республіка, спираючи ся на третій універсал Української Центральної Ради з 7/20 падолиста 1918 р., починає знов своє інтернаціональне існування і навязує в цілім обсязі інтернаціональні зносини, які припадають їй на сім терені. З огляду на се уважає правительство Української Народньої Республіки вказаним зайняти самостійне становище на теперішніх мирових переговорах. На се я зложив на загальнім засіданню з 12 січня 1918 від імени чотирьох союзних держав таку заяву: „Ми признаємо українську делегацію самостійною делегацією і уповноваженим представництвом самостійної Української Народньої Республіки. З огляду на змінене становище, яке зайняв голова російської делегації на загальнім засіданню з 30 січня в сій справі, а саме, що лише такі договори з Україною будуть признані й активовані, які формально ствердить правительство федеративної республіки Росії, складають делегації чотирьох союзних держав з огляду на висловлену тепер точку погляду делегації київської Ради народніх міністрів таку заяву: Ми не маємо жадної причини відкинути або обмежувати доконане на загальнім засіданню з 12 січня 1918 р. признання української делегації самостійною делегацією і уповноваженим представництвом Української Народньої Республіки. Що більше, ми бачимо далі причину признати Українську Народню Республіку вже тепер самостійною, вільною, суверенною державою, яка є в стані заключати самостійно інтернаціональні договори.

П. Троцький зазначив коротко, що він не змінив свого дотеперішнього погляду на українську державність і мусить вказати на те, що чотирьом союзним державам буде тяжко зазначити географічні межі признаної ними тепер республіки. А при мирових переговорах межі держави се не байдужа справа.

3 голосів німецької преси про Україну.

Ранішнє виданнє „Frankfurter Zeitung“ з 21 січня в передовиці п. з. „Порозуміннє з Україною“ подало урядове німецьке звідомленнє про переговори з українською делегацією, а далі писало: „Мир перед дверима! Се ще не загальний мир, се тільки частинний мир, прихід якого звіщаєть ся нам, се мир з новоповсталю Українською Народною Республікою, але посланнє про нього звенить нам усе-таки в ухах відсвіжучим приемним звуком і ми думаємо, що не тільки народи середньої Європи й Українці, але також нейтральні й самі народи почвірного порозуміння з радістю довідають ся про вістку. Бо сим миром робить ся перший виліт в страшній мурі, який поставила війна на землі між народами. В місці, де може ще перед кількома тижнями найменше сподівали ся сього, відчиняє для себе мир браму та приготовляєть ся до візду. Ще заключеннє миру не готове, але делегати по обох боках порозуміли ся щодо його основ і їдуть на кілька днів до дому, щоб привезти повновласть своїх правительств заключити й підписати його. Се є вислід від двох тижнів ведених переговорів і він може наповнити нас великою радістю і вдоволенням.

„Україна се одна з держав, які завдячують поверненню своєї самостійности й волі російській революції, отже посередно світовій війні. Досі дійсно Українська Рада зовсім послидовно держала ся тої думки, що її держава, правда, є автономною республікою, але частиною великої союзної республіки, що заступила місце колишнього російського цїсарства. Вона заступала сю думку навіть супроти большевиків, котрі предкладали їй були повну державну самостійність. Не зовсім ясно, яку форму прийняли тепер сі відносини. З одного боку бачимо, що Українці зміряють до того, щоб заключити мир з центральними державами, не уважаючи необхідним діставати

згоду большевицького правительства. В сім змаганню, як входить з останніх звідомлень з переговорів у Берестю, підпирають їх уповновласнені Німеччини й Австро-Угорщини. З другого боку, правда, Троцький заявив свою згоду на те, щоб з представниками України ведено окремі переговори, але коли на однім з останніх засідань поставлено справу, чи Україна може самостійно заключити мир, він рішуче підкреслив, що тільки в порозумінню з Петроградом може Україна заключити мир. Отже здаєть ся, що як Українці, так і большевики змінили своє становище. Як далеко взагалі залежне від того заключеннє миру з Україною, не можна того просто сказати. Навіть пан Троцький у промовах про свої політичні теорії признав, що остаточно тільки посіданнє дійсної сили рішає про витвореннє політичних форм. Се справдить ся і щодо України. Коли большевики мають досить сили приписати київському правительству, що воно має робити, вони се зроблять. А як ні, зробить Україна те, що вона уважає добрим для своїх інтересів і, не зважаючи на се, мотиме вона стояти на тій точці, що вона лишаєть ся частиною Росії. Бо коли вона є в силі прийти до значіння і її признають також за границею, в такім разі може прийти до того, що з Петрограду управлявана Росія, з причин, які ми недавно тут вяснювали, необхідніше потребуватиме України ніж на відвороті. Може в сім рахунку містить ся також частина окремих причин, задля яких для правительства України, не зважаючи на важні для всіх воюючих понуки, таке дуже бажане можливо найскорше заключеннє миру. Так може стати ся, що пан Троцький, який з причини відкриття Установчих Зборів і певно також з інших внутрішньо-політичних причин поїхав до Петрограду, при своїм повороті 29 січня застане стан, котрий істотно різнитиметь ся від стану перед його подорожою, і можливо, що навіть він зрозуміє, що його довгі теоретичні виклади, які далеко відводили від ґрунту дійности й не приближали миру навіть зі становиша большевиків принесли дуже великі шкоди.

„Певно в переговорах в справі миру з Україною будуть скриті й виринуть ще деякі труднощі. Та важний факт, що прийшло до порозуміння над основами, дає певність, що в інших справах, які далі виринуть, прийде до порозуміння. Німеччина признала перед кількома днями фінську республіку, вона хоче з Українською Народною Республікою заключити мир і приязнь і ми сподіваємо ся, що незабаром будемо в положенню повітати народи, які живуть між середньою Європою і Росією яко держави з вільним ладом. Се дієть ся з боку тої самої Німеччини, який Лондон, Париж, Рим і Вашингтон все наново закидали, що вона поневолює народи й накладає їм своє ярмо на шию. Коли прийде тепер до миру з Україною, рівночасно поставлять його як символ волі. Ми тішимо ся ним, бо він принесе всім учасникам-народам щастє і благословенство. Але поза тим дальше йде наш привіт йому, бо в нїм бачимо ранню зірку, світлоносця, котрий по довгій ночі війни звіщає прихід сонця загального миру. Для нової держави над Дніпром хай означає благословенну будуччину те, що вона є першою, яка знайшла шлях з моря крови світової війни до миру“.

В справі порозуміння з Україною про мир писав „Lokal-Anzeiger“: „Сеї важний частинний успіх берестейських переговорів повітають в Німеччині з вдоволенням. Розумієть ся, під передумовою, що українські делегати поважно трактують свої обіцянки й повернуть з Києва в тім самім настрою, який мали при відїзді з Берестя“.

Берлінська „Morgenpost“ писала про се: „Певно треба буде ще поклати деякі труднощі технічної натури, тим більше, що межі нової української держави ще не установлені. Але зроблено перший великий крок до здійсненнє миру. Зокрема можемо тішити ся відновою економічного руху з Україною, через який можуть відкрити ся для нашого виживленнє нові джерела найбільшої видатности“.

„Tägliche Rundschau“ писала: „Україна мусить, коли лишить ся при своїм бажанню миру, потягнути за собою Росію, вже тому, що вона щодо внутрішнього ладу, багатства засобів

поживи й заощадженої народної сили є сильнішим партнером“.

Полудневе видання „Kölnische Zeitung“ з 21 січня принесло передовицю п. з. „Порозуміння з Україною“, де читаємо: „Несподівано скоро прийшли держави почвірного союзу в берестейських переговорах до порозуміння з Україною. Потрібно було ледви 14 днів, аби установити істотні основи мирового договору так, що по прийняттю плану в Берліні й у Відні, Софії, Царгороді й Києві треба тільки закінчити й підписати мировий договір. Визначна подія в історії світової війни та в новім світовім ладі, який вона принесе. Ясно й виразно, а передовсім яко вислід практичної державної штуки відбивається сей вислід, се управильненне таких тяжких для України заграничних відносин представниками молоді республіки супроти, правда, також однозначно ясних, але переплетених теоретичним безглуздем і наскрізь непрактичним ходом думок большевиків, які хочуть миру й все-таки не хочуть і, дірвавши ся до влади, улягли насолоді владою, тій сильній насолоді владою, яка спонукує їх передовсім і однаково на всім світі помогти побіді їх теоретичним ідеалам. А вислід сього ріжного становища Українців і большевиків буде той, що тим письменно стверджено й запечатано розділ в середині Росії; що південна Росія швидше прийде до такого потрібного скріплення ніж північна, який грозить горожанська війна більше ніж коли й тим самим повне безладде; що Київ здобуває першенство в новій російській державі. Віками зразу Москва, потім Петроград не давали волі землям давнійшої київської держави й тільки уживали їх народної сили безоглядно, як се є в душі Московщини. Тепер знову відразу переносить ся на полудне точка тяжкості у величезній державі минулих царів. Так Українці осягли повний успіх у своїм самостійницькім русі; практична второпність, з якою вони зміди здобути її, є ознакою того, що вони також вестимуть реальну політику за для вибудування своєї держави.

„Коли нас Німців тішать те, що осягнуто сей успіх, що вже є мир бодай з половиною Росії, що другу половину Росії, большевицьку, загнав тим самим в практиці розум власних земляків у несправедливість, мусимо підкреслити, що саме територіяльні справи при управильненню з Україною представляли ся бодай для нас дуже просто й не підношено також територіяльних домагань від Австро-Угорщини. А які будуть жадання щодо того з обосторонніх оглядів, з огляду напр. на українське населення східної Галичини або польське на Україні, вони певно будуть розв'язані вдоволяючо для обох сторін, бо инакше не прийшло-б так швидко до порозуміння. Сей мировий договір не повинен полишити по собі жадного яблука незгоди між державами, які беруть в нім участь: саме з сеї точки погляду будуть вести ся переговори. Яку форму приймуть економічні зносини з Україною, про се могли-б вести ся дальші переговори, бо ціла будова України стала инакшою й очевидно того не можна було взяти в рахубу вдоволяючим робом уже протягом двох тижнів переговорів. Але й тут певно знайдеть ся дорога. Певно не треба попадати в помилку та вже тепер дзвонити в усі дзвони радості й певности: щойно практика співжиття покаже, чи всі ті нитки, які насновано в Берестю з Україною, зівють ся також у цілість. Та одно лишається ся, а се в кождім разі немале в сій світовій бурі: «Сим робом—так висловило ся урядове звідомленне про порозуміння з Україною — вдало ся перший раз в сій війні, яка порушила світом, знайти основи привернення мирного стану“.

„Leipziger Neueste Nachrichten“ з 21 січня принесли передовицю п. з. „Перед миром з Україною“, в якій між иншим читаємо: „З порожніми руками повертає Бронштейн-Троцький до Петрограду. І рівночасно з ним прийде там вістка, яку ми й наші союзники по дотеперішній берестейській трагікомедії повітаємо з великим задоволенням, що мир між нами й Україною майже готовий. Отже тут самим фактом даємо доказ, що не наша ненаситність, але злобна балаканина пана Бронштейна була причиною, коли ми в двох тижнях з російською республікою ні кроку не рушили з місця. З Укра-

їною в кількох днях зайшли ми так далеко, що делегати на мирові переговори можуть повернути до дому з умовами для основи, здатної для миру, щоб приготувати кінцеві протоколи. Правда, не говорить ся, що містять сі умови. Але що в територіяльній справі нема істотно спірних пунктів з Україною,—щодо Холму прийде до порозуміння,—мировий договір торкатиметь ся головно обостороннього признання і важкої економічної справи. Як Україна зі свого боку погодить ся з російською республікою, передовсім також щодо поділу фінансових зобов'язань царської Росії, себто державних позичок, се певно друга справа. Та коли ми на умовах, які можна прийняти, зробимо мир з Українською Народньою Республікою, сей мир буде важний для дуже великої частини російського фронту. А як пан Бронштейн-Троцький дасть собі раду з російськими військами, які стоять на румунській межі, через голову „любих Українців“, се рішати не наша справа. Хай поговорить про се большевицьке правительство з мужем з порожніми руками.

„В Німеччині з огляду на порозуміння з Україною, — коли тут ще знову не зайде реакція,—буде всюди велике вдоволення. Переговори в Берестю і ціла мирового справа принесли нам стільки невеселих несподіванок; се перша приємна несподіванка, яку ми переживаємо. Коли прийшло швидко до порозуміння, як пишеть ся, в основі щодо політичних справ, стоять при сих мирових переговорах економічні справи на першій місці, а коли ми одержимо при тій найсприятливішій економічній умовині—також супроти російської республіки—, се є підстава, на якій можна будувати та при якій обидві сторони можуть вийти на своє. В кождім разі находимо ся тепер добрий крок далі, а спокійний, річевий характер, який мали досі переговори з Україною, управлює бодай до сподівання, що звідти не пустять в другім акті політичних штукарів у роді Бронштейна на наших делегатів. Коли незабаром заключили-б ми мир з Україною, створено-б сим міцне становище, з якого можна-б розпочати переговори з иншими усамостійненими частинами колишньої російської держави“. В кождім разі наслідком переговорів з Україною мир з Росією дійсно в дорозі.

Ранішнє видання „Münchener Neueste Nachrichten“ з 22 січня принесло передовицю п. з. „Перерва в переговорах в Берестю“, де зазначено, що в порівнянні з большевиками „Україною управляють політики, які далеко реальніше думають ніж большевики“. „Здається, дуже важкі ріжниці в національно-політичних думках, які стояли на шляху сьому розвитку, можна уважати усуненими. Наскільки тут можна видавати думку про се, Українці виказали в цілих переговорах незвичайний змисл дійсности, який не все можна найти у держав, які є в стадії будування. Тому ми сподіваємо ся, що порозуміння з сим новим членом громади європейських держав мусить бути можливе і певно прийде, не зважаючи на агітацію, яку веде почвірне порозуміння з гарячковою пильністю на Україні, як се нам відомо“.

Над могилами.

I.

*Чому ви плачете берези,
Чому летіє на гробах слези
І віти хилите дрібні? —
Що зможуть слези з вітрами,
Що звели крила над змарами
І — полягли в борні...*

*Не роньте сліз,—тоненькі вії
В коронах, золотом спію—мрії
І шовком зелені вберіть —
І з вітром-шептом, між гробами,
Про сонце ясне над степами
Борцям ви кажуть говоріть!*

*Кажіть їм, що сніги вже таять,
Що сніг дзвенить,—прапори мають,
Кажіть, що вже весна:
Тремтять гаї, хвилює море,
Встають з оков простори-гори,
Нема нікому сна!*

*Кажіть їм в тішу крізь могили,
Що тюрми вже брати розбили
Й сповняєсь заповіт;
Що вже скінчила ся руйна —
І встала Вільна Україна!—
Ім чудну казку розкажіть...*

II.

*Не в тьмавих жалобах, сумних,
А в строях прибрані ясніх
Туди придуть мамі;
Прийдуть жінки з дітьми —
І ті, що в лютий бурі ранній
Утратили своє кохання;
У даль сріблестими пляями,
Крізь зелень рідними гаями
Підуть до тих могил...*

*І зірнуть першій квітки,
Чудові з них сплетуть вінки,
З тих квітів, зміж трави,
Що з рідної зросли крови.
З землі Вільної України
Положуть первістки на тліни;
Привіт живих передадуть
І ясні відійдуть...*

III.

*І я з ними буду;
До могил припаду,
Як в шумі прокинуть ся трави,—
І на давні страсті
І на білі хрести
Ім пісні розкину для слави.*

*Не розтуки-жалю
Тїням пісні пошлю
В повстання великій годині,
Але зложу пісні
О народній весні,
Що іде по Вільній Україні!*

Мик. Мельник.

Небезпека українофільства.

Маю на думці те українофільство, що цілком подібне до москвофільства. Душевна основа передвоєнного москвофільства — се зневіра в будучину галицько-українського народу, недостача віри у власні сили, недоцінювання себе разом з перецінюванням противника, недостача енергії до чинної боротьби за своє існування, почування себе не чимось цілим і викінченим, а тільки якоюсь покаліченою і менше вартною частиною від цілоти, а слідом за сим постійне почування слабости й безрадности, якась зневірена безнадійність, безвиглядна розпука, інерція думки й діла.

З такого душевного стану нашої суспільности в Галичині зродило ся національне відступництво у двох напрямках: до Поляків і до Москалів. Зразу було відступництво в бік Поляків загальнійше й більше поширене. Тип „з роду Українця, по національности Поляк“ — се не конче „хрунь“, що для „лакїмства лукавого“ перекабачував ся на Поляка, а дуже часто навіть вельми порядна людина, але людина з хорою душею, якій серед української суспільности вида-

вало ся за тісно, за темно, за низько, за безнадійно й безвиглядно і то не з її особистого становища, а з погляду на цілу свою суспільність.

Хід думок такої людини представляв ся в ось яких простих словах: Є чим Українці? Нічим не є, нічого не мають, нічого не матимуть й нічим не будуть... Рівночасно з тим бачив Поляків у їх силі, самопевности, багатві, суспільній диференціяції, з їх культурою, традицією, національними ідеалами. Він не вірив в українство, як індивідуальний десперат не вірить сам в себе, не має почуття своєї гідности, свої здатности до чогось путнього, а слідом за сим його човен, що без стерна національної самопевности випливав на бурхливе море життя, причалував до польського берега, як до країни розмашного розвитку, широких можливостей, високих надій.

Та з розвитком подій суперечности між Поляками й Українцями щораз більше загострювали ся. Ще коло половини минулого століття уся ріжниця національних інтересів зводила ся до церковного обряду, азбуки й мови, але з поступом економічного розвитку та суспільної диференціяції українського народу національні суперечности стали набирати господарського значіння. Національна боротьба, хоча назверх і дальше вела ся ніби-то за азбуку, обряд, мову і т. ин., та в своїй основі була боротьбою за кавалок хліба. Між одними була се конкуренція за урядницькі посади, клієнтелю, душі парохіян і т. ин., між іншими боротьба визискуваних наємників проти визискуючих наймодавців.

З хвилию, коли національна боротьба оперла ся на господарських та суспільних інтересах, набрала такої ворожости й ненависти, що відступництво до польського табору втратило цілком свій колишній невинний характер і стало переходом у явно ворожий табір, а разом з тим стало ся можливим тільки для людей низького способу думання, у яких особиста догода понад усе, а моральні мотиви не грають ніякої ролі.

Розумієть ся, що в нормальних обставинах таких людей серед кожної суспільности небагато. Правда, оцінюючи людей з чисто підметового вихідного пункту, треба на жаль ствердити, що й серед таких обставин є доволі багато одиниць, в підметі яких не найшло ся-б досить моральних опор для оборони проти покуси, але предметів обставини нагородили з часом такий засіб перешкод (родинні звязки, публична опінія і т. ин.), що треба вже бути очайдухом, щоб переступити їх. Ось чим пояснюєть ся, що серед галицько-української суспільности відступництво до Поляків стало щораз меншати, аж в останніх часах майже зникло.

Було-б несправедливо хотіти сей заник відступництва в бік Поляків пояснювати самими тільки негативними моментами. Безперечно заважили тут і позитивні моменти, а саме, що українська суспільність за той час значно поступила вперед і то на всяких полях. Зросла в культуру, економічну й політичну силу; під усіма тими оглядами витворила осередки, що стали притягаючо ділати і на загал і на кожного зокрема, осягла здобутки, які кождому з одного боку говорять: не такі ми вже цілком бідні, з другого навчають, що і своїми силами можна багато й щораз більше осягати.

Але видно, що ті позитивні моменти, ще не такі сильні, щоб могли положити кінець всякому відступництву взагалі; показуєть ся се виразно на москвофільстві. Історичними фактами можна ствердити, що рівнобіжно з заником відступництва в бік Польщі йшов зріст відступництва в бік Москви.

Адже був навіть час, коли москвофільство було антитезою польонофільства. Сю добу характеризують найкраще популярні тоді вислови „твердий Русин“, „тверда партія“, при чім словом „твердий“ означувало ся в загальнім поняттю вищий ступінь відпорности супроти Поляків і польонізації. З того самого джерела випливала також ера полі-

тичних „консолідацій“, себто найтіснішого політичного співробітництва українських „народовців“ з москвофілами.

Москвофільство у одних, а залишанне до москвофілів у других було серед української суспільності Галичини нічим іншим, як недугою національної душі, в основі річи тою самою недугою, що свого часу спричиняла порід дивоглядів „з роду Українець, по нації Поляк“.

Ся недуга змальована на початку статі і зайва річ ще раз повторяти, але щоб не наразити ся на закиди, треба тут зазначити, що москвофільство серед української суспільності переходило ріжні стадії історичного розвитку. Не можна цілого москвофільського руху й на цілім протязі його тривання зводити виключно до психічної недуги галицько-української суспільності, але так само не можна приписувати його в цілому московським рублям і польській протекції.

Обидва останні моменти — се історично доказані факти, що в розвитку й поширенню москвофільства відіграли неабияку роль, але душевною підосною москвофільства передовсім в його початках загальною, а в пізнійшій стадії серед т. зв. ідейних москвофілів було не щось інше, як саме згадана психічна недуга галицько-української суспільності.

І саме тому, що в боротьбі проти москвофільства у нас залюбки поминало ся ся душевну підоснову москвофільства, а головну увагу звертало ся або на агітацію і підкупство з боку царської Росії, або на те, що Поляки давлять Українців, а попирають москвофілів — саме тому ся боротьба не могла впорати ся з москвофільською язвою. Не звертаючи уваги на се, що корінь недуги лежить в недомаганню національної душі, лічило ся не недугою національну душу, а прояви недуги й побічні обставини, що тільки пособляли недузі, але не спричинювали її.

Щоб докладніше розпізнати ся недугу, пригляньмо ся її симптомам.

Здоровий сильний чоловік готовий кожної хвилі на ножи бороти ся з кожним ворогом, що загрожує його інтересам, дбає на його життя. Хора одиниця не має до себе довіря, бачучи небезпеку, не готовить ся до боротьби, але оглядаєть ся за посторонньою помічю. Наші москвофіли шукали помочі в Росії.

Здоровий сильний чоловік сам знає, чогу йому до життя потрібно під кожним оглядом, і сам стараєть ся те все витворити, роздобути, осягнути. Хора одиниця не вірить, аби сама могла собі щось придбати, й чекає на охлапів зі стола сильнійших. Наші москвофіли все ждали охлапів з Петрограду, Москви, з великої могутньої Росії.

Здоровий, сильний чоловік знає, що те тільки матиме, що сам осягне, й має волю своїми силами осягнути, вірить, що осягне і з тою вірою, з тою сильною волею йде у життєву боротьбу й справді осягає; хорий уміє тільки простягати руку й жєбрати: дайте. Дадуть, — він вдоволений, тихомирить ся, не дадуть, — він попадає у безсилну злість і грозить пімстою, з якої усі сміють ся.

Ось таке діяло ся з душею, яка дала підоснову москвофільству. Вона уміла тільки боліти своїм власним болем, проливати сльози над своєю долею, стогнати й нарікати, але не знала, що таке своя власна радість, бо не спроможна була здобути собі те, що дає радість. Коли раділа чимсь, то тільки чужою радістю, коли тішила ся чимсь, то тільки чужими ділами, коли горділа, то тільки чужою славою. Її очі були звернені не в середину до себе та кругом на свої діла, але десь далеко за кордони, чекаючи спасення зза синіх гір, як анемічна девотка з імлістих небес...

Але по що ми розводимо ся над москвофільською хоровитою душею?! Ось тому, бо се душа нашої галицько-української суспільності.

Ми навмисно приглядали ся їй в стадії польонофільства, опісля в стадії москвофільства, щоб звернути увагу на се, що тепер наша хоровита душа входить в стадію українофільства.

Хто говорить з нашими людьми (маю на думці тільки інтелігенцію), хто читає нашу щоденну пресу, хто прислухуєть ся до промов і заяв наших політиків, — той мусить признати, що ворог вже під брамою. І тому кличемо: зачїняйте браму та стійте на сторожі! Що?! Перед чим? — Перед українофільством! Що ж се таке — те українофільство? А ось що: цілком природна річ, що з хвилею, як Україна скинула кайдани й стала воскресати до нового життя, ми незвичайно зраділи, нас огорнуло небувале одушевленне. Самозрозуміле, що наша радість і одушевленне росли з кождою хвилею в міру того, як Україна росла в силу й завойовувала свободу. Цілком ясно, що проголошення Української Народної Республіки було для нас найкрашчим святом, найбільшою урочистістю, найвищою втіхою. І не треба дивувати ся, що єї події нас захопили й очарували, що наша преса з поспіхом нотує все, що до сих подій відносить ся, що наша публіка з небувалим оживленнем обговорює все, що тепер дієть ся на Україні. Все те природне, зрозуміле, добре й гідне похвали, але — чи на тім повинен бути й кінець? Чи тільки так ми, кість від кости й кров від крові наших закордонних братів, повинні реагувати на події на Україні?

На Україні кипить життя, в жвавій ненастанній боротьбі руйнують старе, будують нове, організують від основ, творять, виповнюють, заокруглюють.

Що-ж робимо ми у себе? Киснемо, як кислї. Гірше навіть, ніж се у нас звичайно бувало. Гірше, бо звичайно ми сяк так пильнували своїх публічних справ, обговорювали їх на всяких засіданнях, вічах, в пресі, — нині, хоч тих справ сто раз більше, хоч вони сто раз важнійші та пильнійші, не слідно серед загалу ніякого інтересу до них! Во кілька „економічних“ нарад і два три віча за цілий час, відколи відновлено конституційне життя в Австрії, — чи-ж се можна назвати життєм, боротьбою, рухом?

Найболючійше ударяє сей занепад інтересу до наших найближших справ у нашій щоденній пресі. Що дає вона своїм читачам про українське життя, його потреби, недостачі, завдання, кличі? Крім вістей з України нічого! Одинока тема, що ненастанно повторяєть ся, — се міркування, чи прилучать східну Галичину до Польщі та чи дадуть автономію Українцям, чи ні?

Сама термінологія незвичайно характеристична: „чи прилучать“, „чи дадуть“. Так говорить галицька Україна в ту саму пору, як закордонна Україна в кривавій боротьбі проти московських централістів проголошує себе незалежною республікою!

Або такий приклад: Народній Комітет, управа найбільшої галицько-української партії, що себе уважає розумом, цвітом і заборолом українства в Австрії, прийшов до переконання, що треба домогати ся прилучення українських областей Австро-Угорщини до Української Республіки, скликає в єїй цілі надзвичайне засідання і замість ясно, відкрито й просто сказати: жадаємо, щоб українські області Австро-Угорщини були в мировім договорі відступлені Українській Народній Республіці, — з шумом і лоскотом проголошує ось яку неясну, властиво нічого не говорячу фразу й зовсім не нову: „висловити як начальне домаганне української людности названих областей повне й безумовне здійсненне одного та єдиного національного ідеалу цілої української нації без огляду на кордони, які її досі розділяли“. Се добре на загадку! Хто відгадає, що се таке здійсненне одного й єдиного національного ідеалу? Але в політичній сунціяції поважного політичного тіла — се чистий скандал! Хто ж має здійснювати сей політичний ідеал, як ви, панове, навіть назвати його по імені не маєте відваги?!

Знаючи ваш спосіб думання, нам не трудно відгадати: закордонна Україна, Українська Народна Республіка. Ми, як ті з біблійної притчі, хочемо бути на весіллю, а не приготовляємо святочної одежі.

І саме в тім лежить небезпека українофільства! Для нашої недужої національної душі Українська Народня Республіка починає ставати тим, чим для ідейних москвофілів була матушка Росія.

Всі надії на Україну, — а самі заложім руки й чекаймо спасення зза гір і рік! Ось яка психологія українофільства, яке народжується. А що воно не носить на собі тавра національного ренегацтва, але противно залюбки пишасть ся ніби-то дуже патріотичними всеукраїнськими фразами, — то через се воно саме небезпечнійше — так само, як кожда утаєна недуга небезпечнійша від явної. Українофільство се утаєна прикрита недуга, що вже тепер ділає на галицьку суспільність присипляючу, відвертає її увагу від найважніших завдань моменту, відводить думки від твердого діла в країну млистих мрій, а в дальшій своїм розвитку уба, звівечить національну активність і посіє таку саму безплідність, яка ціхувала передвоєнне москвофільство.

Отже поки час, — скажім собі: не туди дорога! Викрепим з себе енергію, розбудім довіре до своїх власних сил, гуртуймо, організуймо їх, думаймо самі за себе й самі для себе працюймо, не просім: дайте, але учім ся самі брати, не питаймо, „чи прилучать“, але не допустім до того, виженім геть малодушність і зневіру, вірмо, що ніхто не в силі зісти нас або проковтнути, покажім, що хочемо бути й будемо на своїй рідній землі власними господарями. Будьмо Українцями, а не українофілами!!

Володимир Темницький.

Земельна справа на Україні*).

Революція знову поставила нас очі в очі з земельним питанням. Вона вимагає від нас негайного й правильного рішення земельної справи, бо в тій справі заінтересований многомільоновий трудящий люд України. Як же рішати се питання? Чи підготовані ми для того? Чи є у нас розроблена програма земельної реформи? На превеликий жаль, такої програми ще нема.

Російські партії намічають земельну реформу для цілої Росії. Вони мало зважають на те, що у народів Росії неоднакові земельні порядки, неоднакові погляди на землю, неоднакове провадить ся господарство. Чи можна рівняти Великокорупціну з її відсталім господарством, з общинними порядками з нашою Україною, де краще господарство провадить ся, де хлібороби до інших земельних порядків позивали? Середнє селянське господарство на Україні стоїть незрівняно вище середнього господарства на Великокорупціні. Передача у власність держави всіх земель і в тім числі надільних і прикупних земель без викупу може скорше пройти на Великокорупціні ніж на Україні. Общинні порядки та переділи привчили Великороса дивити ся на землю, як на громадське добро, у нас же на Україні хлібороб здавна звик дивити ся на землю, як на свою.

На Україні є до 630 тисяч хліборобських господарств, котрі мають більше 10 десятин землі. На самій Полтавщині 124 тисячі селянських господарств мають від 6 до 25 десятин землі. Коли відібрати землі у сих господарств і перевести їх на рівне землекористування, себто наділити їх по 6—7 десятинами, чи будуть вони задоволені? Чи підуть вони добровільно на таку реформу? Аджеж при найширшій реформі, на кожне господарство на Україні припаде до 7 десятин землі не більше, бо на одну душу хліборобського люду припадає у нас від 1¹/₄ до 1¹/₂ десятин всіх позиточних земель...

Колиб ми спробували провести у нас рівне землекористування, себто поділити землю рівномірно між усіма госпо-

дарствами, давши кожному з них не більше 7 десятин, — 630 тисяч господарств на Україні на таку реформу не згодять ся. Вони до останньої краплі крові будуть боронити своєї землі. Такою реформою ми викличемо на Україні братовбійчу селянську війну.

Чи може бути єдина земельна реформа для всієї Росії? Ні, Україна остільки відрізняється від інших країв Росії, що не може бути однакової земельної програми для Росії й України. Цілком зрозуміло, що українські партії й Українська Селянська Спілка повинні утворити свої власні земельні програми й підготувати земельну реформу на Україні відповідно до наших українських особливостей і умов, в інтересах трудящого люду України.

Визнаючи, що земельну справу для України мусить рішати сам український народ, — українські партії вже тим самим наближають ся до правильного рішення. Та про те і в програмах українських партій не найдемо розробленої програми земельної реформи. Ніодна з українських партій не видала матеріялу, на основі якого можна було-б переконати ся, що її земельну програму можна здійснити, провести в життя. Через те всі програми здають ся дуже книжними, далекими від життя.

Пристаючи до справи, насамперед мусимо вяснити, які маємо земельні запаси?

По даним статистики в 9 українських губерніях: 1) На Київщині, 2) Волині, 3) Поділлю, 4) Харківщині, 5) Полтавщині, 6) Чернігівщині, 7) Катеринославщині, 8) Херсонщині й 9) Таврії — 14 січня (н. ст.) 1914 р. було 32 міліони людности¹⁾. З того числа хліборобської людности було 86% або 27¹/₂ міліонів.

Позиточної землі, по даним Центрального Статистичного Комітету на 1905 р., в сих 9 губерніях України було всього 44 міліони десятин²⁾. З сього числа під лісом було 4³/₄³⁾ міліона десятин. Ліс у нас на Україні дуже цінна річ і його треба в інтересах усього краю зберігти. З виймка лісу зостаєть ся 39¹/₄ міль. дес. всіх позиточних земель. На одну душу хліборобського населення припадає біля 1¹/₂ десятини всіх позиточних земель, а на кожне господарство до 7 десятин, як що в кожній хліборобській сім'ї будемо числити по 5 душ.

На Правобережній Україні (Київщина, Волинь, Поділля) на кожне хліборобське господарство припадатиме не більше 6 дес. На Лівобережній (Харківщина, Полтавщина, Чернігівщина) — припадатиме до 7—7¹/₂ дес. на господарство, і на Степовій Україні (Катеринославщина, Херсонщина, Таврія) — до 10 дес. Значить, на душу хліборобського населення на Україні припадає від 1¹/₄ до 2 дес.

В інших державах, котрі продають хліб, напр. у Канаді й північно-американських Сполучених Державах, на одну душу хліборобського населення припадає 4—4¹/₂ дес. В державах, котрі купують хліб, напр. у Франції, Німеччині й Англії, на душу припадає землі стількиж, як і на Україні, а в Англії навіть більше (2³/₄ дес.). Заселена Україна не густійше ніж Німеччина, Франція або Англія, а землі на одну душу хліборобської людности через те так мало припадає, що у нас мало фабрик і заводів, через те, що у нас батато хліборобського населення. В Англії напр. хліборобів припадає на кожних 100 душ людности тільки 10, в Німеччині—30, а у нас на Україні аж 86!

Коли у нас почне розвивати ся промисловість, вся зайва робітничая сила з сіл буде пересувати ся в міста й буде знходити собі там добрий заробіток. Селянські господарства не будуть дрібнішати, селянство не буде убожіти, а багатий культурний український народ і його край буде найкращим ринком для української промисловости.

З 39¹/₄ мільонів десятин, як вище зазначено, по даним 1905 р., надільних і прикупних земель було в українських

¹⁾ 32,018.700 душ. ²⁾ 44,106.000 дес. ³⁾ По даним Статистич. Ежегодника на 1914 р.

* Се є витяги з брошури п. М. Байера п. з. „Земельна реформа і основи земельної політики на Україні“, яка вийшла у Києві 1917 р. накладом Інформаційного бюро Київської Губернської Земської Управи. Погляди автора на земельну справу в загальних рисах сходять ся з поглядами, які заступає в сій справі наша редакція. Ред.

селян $25\frac{3}{4}$) мільона десятин. Селянське землеволодіння переважно дрібне, трудове, 40% селянських господарств на Україні, по статистичним даним 1905 р., мало від 5 до 10 дес. При найширшій земельній реформі сій групі може перепастися до 7 десятин на господарство й землеволодіння її збільшити ся незначно. Виходить, що зачіпати землі сїєї групи господарств нема ніякої рації.

Але крім того на самій Полтавщині до 100 тисяч господарств мають від 6 до 15 десятин. Якого самовідречення вимагаємо ми від сїєї групи, коли кличемо її віддати свої 10—15 десятин землі та здобути натомість 7? Звісно, як вони самі підуть на се, відпадають всякі сумніви, всякі побоювання. Але поклавши руку на серце, скажемо, чи можемо сподівати ся такої саможертви, чи не натуральніше сподівати ся, що вони будуть змагати ся проти такої реформи, яка відбере у них трудові, кривні землі й натомість не дасть ніякої відплати.

Та група селянства, з боку якої можемо сподівати ся ворожого опору проти земельної реформи в тїм разі, коли всі землі будуть відібрані без викупу, остільки поважна, що не можна її нехтувати. На Правобережній Україні маємо 11% селянських господарств, у котрих землі більш 10 десятин або 137.250^5) господарств. На Лівобережній Україні таких господарств $12\frac{3}{4}\%$ або 164.500⁶⁾. На Степовій Україні таких господарств аж $42\frac{1}{2}\%$ або 326.250⁷⁾. На всій Україні таких господарств 22% маємо або 629.000. Коли в кожнім господарстві числяти по 5 душ, виходить, що 3 мільйони 150 тисяч людности не можуть зустріти приязно такої земельної реформи, яка відбере у них всю землю поверх 7 дес. без викупу.

Отже виходить, що 40% селянських господарств нема рації зачіпати, бо земельна реформа не дасть їм нічого або дуже мало, а 22% не можна зачіпати, щоб не зробити їх ворогами й нового ладу й земельної реформи. Зважаючи на се, всі надільні та прикупні селянські землі треба виключити з земельного запасу й зовсім їх не зачіпати, коли хочемо провести земельну реформу й уникнути братовбійчої війни. Не годить ся також зачіпати дрібних господарств усяких інших верств, як от міщан та дворян, коли вони наближають ся до типу трудових селянських господарств. Всі сї господарства мають біля $1\frac{1}{2}$ мільона десятин.

З земельного запасу треба також виключити $\frac{1}{2}$ мільона міських земель, бо не можуть трудові міські елементи обходити ся без земель, на яких вони будують нові садиби або випасають худобу. Крім того, коли на Україні буде розвивати ся промисловість, наші міста будуть зростати й на міських землях будуть будувати нові заводи й фабрики, буде селити ся трудающий люд.

Виключивши з вище згаданих $39\frac{1}{4}$ міль. дес. $25\frac{3}{4}$ міль. надільних і прикуплених селянських земель, $1\frac{1}{2}$ мільона дес. дрібних власників інших верств і $\frac{1}{2}$ міль. дес. міських земель, будемо мати остаточно $11\frac{1}{2}$ мільонів дес. В се число увійдуть $1\frac{1}{2}$ мільона нелісових земель державних, удільних (княжих), монастирських і церковних і 10 міль. дес. землі приватних власників. Отсе і є той земельний фонд, той земельний запас, який ми остаточно маємо, як що будемо виходити з даних про розмір селянського землеволодіння в 1905 р. Сей земельний запас в дійсности може бути меншим, але ні в яким разі не більшим, бо за 12 років частина земель приватних власників перейшла до рук селян.

Тепер постарасямо ся вяснити, скільки на Україні малоземельних і безземельних господарств, котрі потребують додаткового наділення землею.

В докладній записці до аграрного законопроекту соціал-демократичної партії в 1-ій Думі зазначено, що на Правобережній Україні 1 міль. селянських господарств з $4\frac{1}{2}$ міль. дес.

землі мають менш 10 дес. землі на господарство. На Лівобережній Україні таких господарств 1 мільон і мають вони $5\frac{1}{4}$ міль. дес., на Степовій Україні можна числяти таких господарств $\frac{1}{2}$ мільона, а землі вони мають не більш 3 міль. дес. На жаль точної цифри щодо Степової України не маємо. По всій Україні таким чином маємо $2\frac{1}{2}$ міль. господарств, котрі мали менш 10 дес., землі у сих господарств було $12\frac{3}{4}$ міль. дес.

Коли поставимо задачею земельної реформи збільшити наділ кожного з сих господарств до 10 дес., нам треба для того 25 міль. дес. землі, а за виключенням тих $12\frac{3}{4}$ міль. дес., котрі вони мали, — $12\frac{1}{4}$ міль. дес.

Але-ж вище ми зазначили, що наш земельний запас вносить всього $11\frac{1}{2}$ міль. дес. При десятидесятинним наділі землі не вистарчить навіть для малоземельних. Понизивши наділ в середнім до 8 десятин, будемо мати деякий запас для безземельних. Треба зауважити, що 7—8 дес. можна приймати тільки як середню норму. В окремих районах України, в північній частині Волині та Київщини, доведеть ся збільшити сю норму до 10—11 дес., бо тут земля далеко гірша.

Щодо Полтавщини—то маємо докладніші відомости на основі подвірного перепису 1910 р. Перепись зареєструвала на повітах (крім повітових міст) 442.750⁸⁾ селянських господарств. З сього числа 306.250⁹⁾ господарств або 69% мали землі менш 6 дес. на кожне господарство, а всього у сїєї групи було 650.000¹⁰⁾ десятин. Найменшою нормою для селянського господарства на Полтавщині треба уважати 7 дес., бо з даних переписи видно, що для сїєї групи господарств, котрі мають 6—9 десятин землі, хліборобство найголовніший заробіток (86% господарств сїєї групи займають ся виключно хліборобством).

Щоб збільшити наділ вище згаданих 306.250 господарств, треба всього коло 2 міль. дес. землі, а за виключенням тої, що вони мають,—1 міль. 350.000 дес. землі. Для задоволення потреб сїєї численної групи доведеть ся відібрати землю 3.660 селянських господарств і 1.560 господарств усіх інших верств, які мають більш 50 дес. на господарство. Сї господарства мають всього 1 мільон¹¹⁾ землі, на якій вони самі господарюють, і 307.000¹²⁾ дес. здають в аренду, а всього у них 1 міль. 307.000 дес.

Як бачимо, дані, як для всієї України, так і для Полтавщини показують, що земельний запас на Україні може вистарчити для того, щоб задоволити земельні потреби безземельного та малоземельного селянства. Більшої задачі ставити собі не можемо і в сих межах мусимо рішати земельну справу.

Як же відібрати ті 10 міль. дес. землі приватних власників, які мають піти до українського земельного фонду, з викупом чи без викупу?

Найпростіше, звичайно, рішати сю справу так, як се роблять нині: „Забрати всі землі без викупу“. Але простіше рішення не завжди буває правильнішим; не завжди його легше здійснити, провести в життя.

Земля—се такий самий капітал, як і фабрики та заводи й грошеві капітали взагалі. Всі капітали утворено руками трудающего люду або через працю того люду стали вони капіталами (земля). Соціалісти всіх країв домагають ся, щоб всі капітали перейшли до рук громади, до рук цілого народу. Колись прийде той час, коли се домагання сповнить ся, коли станеть ся соціалний переворот. Але такий переворот не може стати ся в одній якійсь державі. Він мусить захопити цілий світ, бо инакше проти тої держави підуть війною всі інші через те, що капітал став міжнароднім і капіталісти не можуть добровільно погодити ся на соціалний переворот.

Відбираючи без викупу землю у приватних власників, ми знищуємо тільки клясу земельних власників, тоді як всі інші

4) 25.766.000 дес. 5) 137.293 дес. 6) 164.616 дес. 7) 326.316 дес.

8) 442.871 дес. 9) 306.333 дес. 10) 650.050 дес. зем.

11) 1.012.566 дес. 12) 307.188 дес.

капіталісти зостануться при своїх капіталах. Відібрати всі капітали ми не можемо, бо тоді піде на нас війною цілий світ, бо капіталісти інших держав не допустять, щоб у нас запанував соціалізм, адже в такому разі вони загублять усі капітали, котрі вклали в українські та російські підприємства. Великі французькі та бельгійські капітали вкладено в нашу каміновугільну та залізничну продукцію.

Звісна річ, що й земельні власники не віддадуть добровільно своїх земель. Вони будуть рішуче виступати, вони будуть боронити ся. І треба признати ся, що вони матимуть рацію: „чому ви хочете обрабувати тільки нас, земельних капіталістів, а всіх інших не чіпаєте?“ І нам нічого буде відмовити на сей закид, бо він таки справедливий.

Але крім того землі приватних власників обтяжено боргами. По даним 1907 р. на Правобережній Україні в дворянським і приватних банках було заставлених до 4 мід. ¹³⁾ дес. і боргу на сій землі було 219^{1/4} мід. ¹⁴⁾ карб.; на Лівобережній Україні було заставлених 2^{1/2} мільона ¹⁵⁾ дес. з боргом 149^{1/2} мід. ¹⁶⁾ карб.; на Степовій Україні було в заставі до 5 мід. ¹⁷⁾ дес. з боргом 304^{1/2} мід. ¹⁸⁾ карб. А всього на Україні було заставлених по банках 11^{1/2} мід. дес. і борг банкам досягав суми 672^{1/4} мід. карб. Виходить, що вся та земля, котра має перейти до українського земельного фонду, заставлена по банках, а борг на ній нині безперечно перевищує зазначену суму й разом з додатковими позичками по иншим закладним сягає до 1000 мід. карб.

Відібравши всі землі без викупу, ми приведемо до банкруцтва всі земельні банки. В тих банках немало вкладено чужоземних капіталів. Справа вийде за межі російської держави й викличе опір з боку чужоземних капіталістів. Однак постраждають не лише капіталісти, але також і середні класи, котрі вклали в банки свої дрібні збереження. І з їхнього боку відібране земель без викупу також зустрине ворожий опір.

Та саме головне не тільки в сїм, а в тім, що збанкрутування земельних банків приведе до збанкрутування всіх банків, а збанкрутування всіх банків потягне за собою упадок всієї промисловости. Без кредиту нині ніщо не може існувати. Припинить ся праця на фабриках та заводах і мільони робочого люду зостануться без заробітку, без шматка хліба...

Виходить, що справа з викупом не така проста, як на перший погляд нам здається. Вона зачіпає інтереси чужоземних держав, вона зачіпає інтереси й нашого трудящого робочого люду.

Але ж накласти викуп на безземельних і малоземельних селян хліборобів, котрим дасть ся земля, також не можна. Се буде їм не під силу. Який-ж вихід з сього становища?

Викупити всі землі коштом українського скарбу, розложивши виплату на довгий час і наклавши її на заможніші класи в формі доходного податку. Таким способом землевласники здобудуть відплату за свою землю, а всі капіталісти не-землевласники, котрим доведеть ся ту відплату виплачувати, подбають про те, щоб плата була невелика.

Отсе той шлях, яким на нашу думку повинна йти земельна реформа: задоволити потреби безземельного й малоземельного трудящого люду, відібравши для того всі державні, удільні (княжі), монастирські й церковні (крім лісу) без викупу, а землі приватних власників, з виїмкою тих, на яких ведеть ся трудове господарство, з викупом коштом українського скарбу, розложивши викуп і поклавши його на заможніші класи в формі доходного податку.

З політичних і тактичних причин, щоб не внести розбрату в ряди трудового селянства, котре в цілості стоїть за земельну реформу, надільних і прикуплених селянських земель не слід зачіпати, хоча б господарства на тих землях мали землі й більш визначеної норми, коли вони наближають ся до типу трудових господарств. Щоб надільні

й прикуплені землі не скупчували ся в руках небагатих осіб, щоб не народили ся нові великі землевласники, треба, щоб Український Соїм видав закон про заборону скупчувати землі в одні руки більш певної норми. Українському скарбови повинно належати право, переважно перед усіма иншими покупцями, скупчувати землю у тих господарств, котрі кидатимуть господарювання, і прилучати її до українського земельного запасу.

Земельні запаси, котрі мають піти на задоволення потреб безземельного й малоземельного українського селянства, розкидані нерівномірно. Не при кожному селі є великі маєтки, а ті, котрі є, незавжди підуть на задоволення потреб тільки одного села. Доведеть ся нашим людям пересувати ся з села в село, а може й з повіту в повіт. Без того не обійдеться ся. Такого недалекого переселення не можна рівняти з переселенням в Сибір. Воно не потребуватиме великих коштів і станеть ся не в довгий час.

Щодо лісів, великих річок, морських берегів і внутрішніх багатств землі (камінне вугілля, руди, мінерали) на Україні—то вони мають перейти у власність українського національного скарбу.

Український уряд буде або сам провадити їх розробку або видасть закони, на основі яких сї багатства будуть давати ся на розробку приватним промисловцям і кооперативним робітничим товариствам з тим, щоб прибуток з того йшов на користь цілої України.

На яких же умовах має давати ся земля безземельним і малоземельним селянам, на власність, чи тільки в користування?

Колиб ми роздали землю на власність, то охотників здобути землю знайшло ся-б дуже багато й кожен з них вимагав би собі десятину або й дві. Звісно, не для того, щоб господарювати, але коли, мовляв, роздають задурно всім, то чому-б не взяти. Таким способом ми земельної справи не вирішимо. В результаті почала ся-б спродажа земель, всякі спекуляції й через 2—3 роки земельне питання знову стало-б перед нами. Але, найголовніше, від такої реформи трудове селянство не матиме ніякої користі.

Виходить, що землю можна давати тільки в користування, з умовою, що її оброблятиме той, хто її оброблятиме власною працею. В залежності від земельних запасів у кожній місцевості визначить ся норма, себто те число десятин, яке ся сім'я може обробити спільними силами. В програмах деяких партій рішуче забороняють ся господарства після переведення реформи наймати робітників. Така заборона непотрібна, бо так або инакше господарствам доведеть ся одно одному помагати й далеко краще, як ніякої заборони на се не буде. Уявіть собі, що можуть бути два однакові господарства щодо забезпечення, з однаковими потребами, але з неоднаковими робочими силами (се коли в одному з господарств більше малих дітей). В які тяжкі умови поставить заборона те господарство, котре, маючи однакові харчові потреби з иншим господарством, не має відповідної робочої сили?

Але безперечно не можна допускати передачі земель, котрі дасть ся з земельного фонду в аренду. У всякім разі закон мусить визначити, коли й на яких умовах дозволяється така передача в тім разі, коли з яких небудь причин господарь якийсь час не зможе сам поратись коло своєї землі (через хоробу, військову службу або якесь нещастя).

За користування землею визначить ся особливий податок, тим більший, чим більший дохід даватиме земля, чим кращою вона буде. Таким чином можна вирівняти почасти господарства на кращих землях або ближчі до стацій чи міст з господарствами на гірших землях або далекими від ринків.

Увесь дохід з земель українського земельного фонду буде йти до українського скарбу й буде повертати ся на потреби українського трудящого люду та трудящого люду всіх инших народів на Україні.

Микола Байер.

¹³⁾ 3,982,100 дес. ¹⁴⁾ 219,265,300 карб. ¹⁵⁾ 2,561,300 дес.
¹⁶⁾ 149,516,400 карб. ¹⁷⁾ 5,078,400 дес. ¹⁸⁾ 304,416,400 карб.

3 поезій Гр. Чупринки.

ГИМН.

*Слава Вкраїні,
Любій Отчині,
Слава до віку однині.*

*Єдність і згода,
Право й свобода —
Доля найкраща народа.*

*Гніту владики
Край наш великий
Знати не буде во віки.*

*Люд роботящий,
Всюди трудящий,
Знатиме роки найкращі.*

*Працю і зброю
Ми за собою
Маєм, щоб стати до бою.*

*Єдність і згода,
Право й свобода —
Доля найкраща народа.*

(„Нова Рада“).

МАНІФЕСТ.

*Тобі, — зневірений, розбитий,
Тобі, що ставши власний хрест, —
Велю я знов життя любити,
Радіти знов і рвати квіти, —
Тобі диктую маніфест.*

*Ти чуєш, як природа дише
І як навкруї кипить життя!
Великий дух його колише; —
Збуди-ж найбільше, найсвятійше,
Наймогутнійше власне я!..*

*Велике я в земній юдолі —
Любов і згода і протест!
Воно заліть давні болі,
І в ньому весь твій маніфест.*

*І буде в вільному народі
Значна особа і сім'я,
Як ти по волі, по свободі
При кожній справі і нагоді
Проявиш міцно власне Я!*

(„Народня Воля“).

Новий адміністративний поділ України.

Проф. М. Грушевський виступив у „Народній Волі“ з проектом нового адміністративного поділу України. Він кає існуючі губернії й ділить територію України на менші землі, з кількох повітів, беручи під увагу історичні, географічні, економічні й комунікаційні відносини. Сим способом викроє проф. М. Грушевський з дев'яток існуючих українських губерній (київської, волинської, подільської, чернігівської, полтавської, харківської, катеринославської, херсонської і таврійської (без Криму) й українських частин курської й воронізької губерній тридцять областей — земель.

Окраїни українські землі — холмська губ., українські частини губерній городненської, мінської та ставропольської і областей Донської і Кубанської, бесарабської губернії — полишено наразі на боці, мабуть до остаточного усталення політичної границі Української Народньої Республіки.

Сей проект, хоч в окремих частях вимагає багатьох поправок (напр. незавше удачне визначення нових адміністративних центрів і довільне, часто мало мотивоване приділення околиць і повітів до областей-земель), в засаді дуже добрий і повинен би прийняти ся.

Як консеквенція поділу України на менші від теперішніх губерній адміністративні області-землі повинні бути скасовані на нашу думку також повіти. Посередньою адміністративною одиницею між областю і громадою може бути тільки волость. Більші міста й містечка стали б окремими адміністративними одиницями.

Проектований проф. М. Грушевським адміністративний поділ України в зазначених територіальних межах виглядає так:

1) Київ з околицями до Ірпеня і Стугни та за Дніпром приблизно на 20 верст;

2) Деревлянська земля: радомисльський і овруцький повіт, київський без полудневої частини, більша частина ровенського; сюди може увійти й сусідня частина мозирського, коли на се згодить ся населення. Осередок — Коростень, тепер важний залізничний вузол.

3) Волинь: володимирський, ковельський, луцький, частина дубенського, гол. місто Луцьк.

4) Погоринь: ровенський, островський, заславський, кремінський, південна частина дубенського, західна староконстантинівського, гол. м. Рівне.

5) Болохівська земля: житомирський, новгород-волинський, частина бердичівського, літинського й винницького, гол. м. Житомир.

6) Пороссе, Поляне або „Русь“: васильківський, сквірський, тарашанський, південна частина київського й частина бердичівського, гол. м. Біла Церква.

7) Черкаси: черкаський, канівський, чигиринський, частина звенигородського, гол. м. Черкаси.

8) Побожє: уманський, гайсинський, частини липовецького, балтського й елисаветгородського, гол. м. Умань.

9) Поділля: кам'янецький, прокурівський, ушицький, летичівський, більша частина могиливіського та староконстантинівського, гол. м. Кам'янець.

10) Брацлавщина: винницький, брацлавський, частина літинського, липовецького, могиливіського та ямпольського, гол. м. Винниця.

11) Подністрове або Побережє: ольгопільський, тераспільський, частини ямпольського, балтського й ананівського, гол. м. Балта.

12) Поморре: одеський (крім західної частини), частини ананівського, елисаветгородського й херсонського, гол. м. Миколаїв.

13) Одеса з територією до лиману Дністра.

14) Низ: більша частина елисаветського, александрівський і частина верхньодніпровського, гол. м. Єлисавет.

15) Січ: катеринославський, частина верхньодніпровського й херсонського та прибережна полоса новомосковського й александрівського, гол. м. Катеринослав.

16) Запорожє: мелітопільський і бердянський, гол. м. Бердянськ.

17) Нове Запорожє: херсонський (без західної і південно-східної частини) та дніпровський, гол. м. Херсон.

18) Азовська земля: маріупільський, павлогородський і александрівський без західної і південної частини, гол. м. Маріупіль.

19) Половецька земля: старобільський, славяно-сербський і бахмутський, гол. м. Бахмут.

20) Донеччина: зміївський, ізюмський, вовчанський, купянський, частини корочанського й білгородського, гол. м. Славянськ.

21) Подонне: новооскольський, бірюченський, острогоський, богучарський, частини корочанського й старобільського.

22) Сіверщина: мглинський, суразький, новозибківський, стародубський, новгородсіверський, гол. м. Стародуб.

23) Чернигівщина: чернигівський, городнянський, остерський, сосницький, частини козелецького, ніжинського й борзенського (приблизно до залізничного шляху), гол. м. Чернигів.

24) Переяславщина: переяславський, прилуцький, пирятинський, частини козелецького, ніжинського, борзенського й золотоноського, гол. м. Прилуки.

25) Посейме: крелевецький, глухівський, конотопський, путивельський, може й частина рильського, гол. м. Конотоп.

26) Посулле: роменський, лохвицький, гадяцький, частини лубенського й миргородського, гол. м. Ромен.

27) Полтавщина: зінківський, полтавський, константингородський, частини миргородського й хорольського, валківського, ахтирського й богодухівського, гол. м. Полтава.

28) Самара: кремінчужський, кобеляцький, новомишковський; частини золотоноського й хорольського, гол. м. Кремінчуг.

29) Слобожанщина: сумський, лебединський, більша частина ахтирського й білодубівського, суджанський і грайворонський, гол. м. Суми.

30) Харків з повітом і частинами валківського й білгородського повітів.

До справи скликання всеукраїнського церковного собору.

В справі скликання всеукраїнського церковного собору відбуло ся 6 грудня 1917 р. засідання виконавчого комітету й ухвалено на нім такі резолюції:

Обговоривши положення православної церкви на Україні в теперішній час як час відокремлення української держави від російської, а також з огляду на проголошення всеросійського патріарха, котрий може поширити свою владу й на українську церкву, виконавчий комітет ухвалив:

1. Організаційний комітет для скликання всеукраїнського православного церковного собору поперед має прийняти назву „Тимчасової Всеукраїнської Православної Церковної Ради“, котра й буде тимчасовим правительством для української православної церкви та свої повновласти зложити на всеукраїнським православним церковним соборі.

2. Тимчасова Всеукраїнська Православна Церковна Рада веде далі діяльність організаційного комітету церковного собору.

3. В склад Тимчасової Всеукраїнської Православної Церковної Ради має увійти з правом рішачого голосу в повнім складі весь організаційний комітет для скликання всеукраїнського церковного собору. Крім того туди мають право посилати своїх представників отєї організації: а) всеукраїнська рада військових депутатів 2 представників, б) всеукраїнська рада робітничих депутатів 2 представників, в) Всеукраїнська Рада Селянського Союзу 2 представників, г) кожда українська єпархія 1 предст., д) від монастирів Київів 2 предст., е) від духовних наукових заведень 1 предст., ж) від духовної академії 1 предст., з) від київської єпископської ради 2 предст., і) від церковних брацтв Київів 1 представника.

4. Всеукраїнська Православна Рада має право кооптації.

5. Церковна Рада посилає свого представника в Центральну Раду.

6. Всі представники мають бути по походженню і переконанню Українцями.

7. Виконавчий комітет для скликання всеукраїнського церковного собору переіменований ся в президію Тимчасової Всеукраїнської Церковної Ради.

8. Ухвалено назначити комісарів у консисторії на Україні й назначено в київську консисторію священника Павла Пашевського, в чернигівську прапорщика Голика, полтавську поручника Андрієнка; назначення для інших губерній відбудуть ся на найближшій засіданні. Комісарам видати наказ, який має виробити комісія з оо. Маричева, Маринича й д. Голика.

9. Тимчасова Всеукраїнська Церковна Рада має виробити поклик до українських єпископів; сей поклик поручено уложити архієпископови Олексієви й оо. Тарнавському, Хоменкови, Филипенкови, Мариничеву та дд. Рафальському й Мазюкевичеву.

10. Постановлено кооптувати до президії нашої Ради в адміністраційний відділ о. Маричева.

11. Голова нашої Ради владика Олексій заявив Раді, що він має їхати до Москви тому, бо його туди закликають телеграфічно, а також тому, що йому дали місце в манастирі.

Наслідком того Рада постановила: владичі яко голові Ради заборонити виїжджати з Києва, а також займати призначене йому місце. А до Москви післати депутацію з запитом, які торкають ся скликання всеукраїнського церковного собору й по дорозі в справі всеукраїнської православної церкви.

Оригінал підписали: голова Всеукраїнської Церковної Ради архієпископ Олексій, секретарь діакон Дурдуковський.

ВЕСНІ.

*Я ждав тебе, о весно чарівная!
Я ждав тебе, як сина мати жде,
Як дівчина коханого чекає,
Що в рідний край за щастем поведе.
Я ждав тебе, бо в тяжкий час зимою
В неволі й сам—зневіривсь я в життя
И жалів, чому не зинув я весною
В той страшний час страшного бороття.
Я ждав тебе... З хвилини на хвилину
Чекав тих днів, як Бога з небеси,
Бо вірив я, що подихом єдиним
Ти знов і віру й силу надаєш...
Я ждав тебе... І ти не обманула,
Як завжди, ти прийшла ось повна краси—
І чари розлила, в обійми все стиснула
З низин землі до неба висоти.
І все крутом під чарами твоїми,
Як в давній час, наповнилось життя
І в звуках чарівних та в гармонійних співач
Лунала всюди й скрізь одна хвала буття.
Але зі мною ти що, весно, зробила?!
Ти в серце моє влила отрутий чар,
Й мене ожививши, тим разом оживила
І в серці моєму страшний любови жар.
Тобі це жарт! Сама дитя любови,
Любовою силеш ти, що я тепер в неволі,
Тобі байдуже те, що я тепер в неволі,
Що третій рік вже сам в далекій стороні;
Що лиш некутий жалі та спогади з журбою
Та часом сум страшний зі мною тут живуть,
Що тут нема кого в чарівну ніч весною
В напкі обійми взяти, до серця притиснуть...
Тобі байдуже це, о весно чарівная!
Ти свій любови знак кладеши на все під ряд,
Але любов це річ таємно чарівная:
На волі це життя—в неволі отрутий яд!..*

Полонений М. Капельгородський.

Війна між Московщиною і Україною.

За „Робітничою Газетою“, „Нашимъ Вѣкомъ“ (давньою „Рѣчью“), „Днемъ“ і іншими російськими часописами подаємо тут ті вістки про перебіг війни большевиків з Україною, які дійшли до нас. Зазначена при вістці дата в скобках (по новому ст.) означає дату часопису, з якої походить дотична вістка.

Большевицьке перемир'я з центральними державами для завоювання України. „Роб. Газ.“ з 21/XII 1917 р. доносить, що згідно з відомостями політичного відділу Генерального Військового Секретаріату командуючим большевицьким військом в Брянську назначено Одіпцова. Він має повести наступ на Україну. У Києві перехоплено радіотелеграму прапорщика Криленка командуючому арміями західного фронту Мяснікову з наріканнями на захитане становище большевиків в армії і з проською підмоги для боротьби з українським військом. З м. Волочиск 2 большевицькі ешелони самовільно відправили ся залізницею в напрямі на ст. Жмеринка. Головні сили большевиків почали збирати ся біля Брянська та на участку Гомель—Бахмач. Туди послали большевики щораз нові частини. Розрив між південно-західним фронтом і Центральною Радою з одного боку та квартирою Криленка з другого — робив ся щораз глибший. Південно-західний фронт почав проводити в життє свої постанови, не зважаючи на прикази квартири. Криленко, уважаючи се ворожим відношенням до влади народніх комісарів, загрозив, що буде примушений вжити „рішучих“ заходів проти Ц. Ради й південно-західного фронту. Рада народніх комісарів закликала прапорщика Криленка до Петрограду на нараду про плян боротьби з Ц. Радою. А „Роб. Газ.“ з 27/XII повідомила, що з Сарн у І. Секретаріат військових справ поступили відомости про цікаву розмову Криленка з членами революційного комітету: „Не буду — говорив Криленко — задержувати апарату, скажу лише, що незадовго ми матимемо змогу взяти ся за сих панів. Ви знаєте, що перемир'я заключене на цілий місяць, а тому ми можемо взяти цілу армію, — тоді то побачимо, що робитимуть такі панове, як Петлюра“.

Настрій большевицьких військ. Шляхи для большевицького наступу в багатьох місцях розібрано. Багато частин війська, скерованого проти Ц. Ради, подало ультимативну заяву з бажанням зорганізовано виїхати з внутрішніх губерній на фронт, щоб лише не доводити до розливу крови в боротьбі з Радою. В армії запримічено велику втому та байдужість до політичних питань взагалі. Большевики виявили повну нездатність до активних виступів і на перше домагання Українців здавали зброю (28/XII). Большевицькі частини були неадекватні, як для активних виступів, так і для руху. Багато окремих солдатів-Великорусів звернуло ся до комісарів і рад з проханням відправити їх до дому. Український комісаріат південно-західного фронту робив незвичайні заходи до забезпечення фронту харчем, одежою й ин., але большевицькі комітети нарочито задержували велику частину транспортів в армію (30/XII).

„Роб. Газ.“ з 5/I 1918 р. зазначувала, що по донесенням українських військових рад давня бадьорість і запал в большевицьких частинах упадають. Всі спроби большевиків підбурити солдатів до виступу проти Ц. Ради можна швидко й успішно паралізувати. Тільки большевицькі провідники не вгавають. Після невдачі з Чудновським вони ще не зрекли ся свого пляну й далі пробували організувати свій штаб південно-західного фронту, але сим разом вже в Рівнім. Головнокомандуючим назначили вони ген. Егорева, начальником штабу Артишевського, комісаром Гусарського.

На фронті Гомель—Бахмач. Большевики громадили щораз більші війська для походу проти України. Большевицькі частини збирали ся в Гомелі, Орші й Брянську. Але се гуртування війська йшло дуже помалу й неохоче. Бували випадки, що частини відмовляли ся виступати (22/XII).

„День“ з 23/XII доносить: Большевики зайняли лінію Гомель—Бахмач, а також концентрують ся в Брянську. Сюди вони пересувають свої сили головним чином з Могилева. Українські сили стягають ся до меж України й укріплюють ся тут. Обидві сторони посувають ся назустріч одна проти другої. До Бахмачу прибув бойовий курінь смерти, який заявив, що большевики візьмуть Бахмач лише по їх трупах. Большевики, довідавши ся про зайняття квартири південно-західного фронту, посунули своє військо на Бердичів, але обрахувавши сили, припинили свій похід. Цілі корпуси й дивізії українізують ся. Деякі військові частини, що українізують ся, жадають перепустки на Україну, загрожуючи в противнім разі „самочинними“ виступами. Роззброєно ряд полків і зведених частин большевицького війська. Але самі большевики-салдати цілими частинами заявляють про свій намір роззброїти ся і скорше піти до дому, при чім деякі відхрещують ся від приналежности до большевиків. Український генеральний штаб дістав повідомлення, що цілий ряд українських частин, які знаходять ся в московській військовій окрузі, як напр. перший запорозький полк, ухвалили йти на Україну помагати в боротьбі проти большевиків. Деякі частини вже виконали свій намір.

Військово-революційний комітет при управі південно-західних шляхів дістав звістки, що до українських частин, які стоять біля Бахмача, прийшли парламентарі одного з большевицьких відділів і запропонували вступити в переговори про мир. Парламентарі заявили, що між салдатами й червоною гвардією замічаєть ся сильне невдоволення діяльністю ради народніх комісарів, котрі довели до братовбивчої війни між українською й великоруською демократією. Особливо нарікали салдати й масами кидали большевицький фронт і виходили в сторону Гомеля (26/XII).

До військово-революційного комітету південно-західних залізниць надійшли вісти, що в большевицьких ешелонах сильне неадоволення. Се військо, послане з большевицької бази Гомеля назустріч українським силам, дійшло в складі вісьмох ешелонів і панцирного поїзду тільки до станції Сновська, а далі, з огляду на те, що Українці зайняли станції Чесноковку й Доч, большевики не рішили ся посувати ся вперед. Дійшло до того, що ешелони треба було відкликати назад до Гомеля. Українські ешелони висунули ся до станції Городня й Хоробичо, а передові пости українських розвідчиків находять ся 20 веретов від Гомеля (28/XII). 29/XII одержано в Києві приватну вістку, що в Гомелі зранку почав ся бій між большевицьким і українським військом.

Як доносить „Роб. Газ.“ з 4/I, в комітеті шляхів України одержано вістки, що відділ большевицького війська, післаний большевиками на Бахмач з Брянська, находить ся недалеко ст. Зерново москво-київо-воронізької залізниці. Щоб спинити рух большевиків, у багатьох місцях розібрано шляхи. В Києві отримано вістку, що на ст. Бахмач почав ся бій українського війська з большевиками (5/I).

Бої за Катеринославщину. „Роб. Газ.“ з 28/XII донесла, що зі ст. Лозової повідомлено також про рух большевицьких ешелонів. Становище серйозне. Ешелони захопили на стаціях мільони пудів хліба. Був у них панцирний поїзд і артилерія. Українські гайдамаки задержали на ст. Лозова большевиків. Тому в Харкові большевики вибрали сильний військовий відділ і послали на ст. Лозова на підмогу. Біля ст. Лозової матроси й червона гвардія пробували захопити та почали без всякого пляну вивозити зерно, якого тут було дуже багато (коло 1 мільона пудів). Залізничники розібрали шлях і таким чином не допустили до вивозу.

Большевики зайняли ст. Микитівка.

Після півторадневного бою місто Александровськ, захоплене зпочатку большевиками, зайняли Українці й донські козаки. Телеграф і пошту увільнено від большевиків. Червона гвардія й салдати з большевицьких відділів зложили зброю. Коли ще большевики держали ся в Александровську,

вони послали були відділ війська в Катеринослав. Але по дорозі Українці розігнали його. Тому Катеринослав був у руках Українців. У місті був порядок, але, як доносили до Києва з Катеринослава, сунули великі сили большевиків. На одній з недалеких стацій вони уже роззброїли 200 гайдамаків. Українці зі свого боку стягали сили до Катеринослава.

30 грудня 1917 положення в Александрівську було таке: Бої з большевиками припинилися. Матроси відіхали. В місті zostалися Українці. З боку Українців убито 1, ранено 4. Військові ешелони Великокорусів і Донців добровільно здали у Верхньодніпровську й Запорожжю зброю військовій владі.

„Роб. Газ.“ з 1 січня 1918 принесла вістку начальника катеринославського гарнізону полковника Коротіва, що Лозову зайняли Гайдамаки. Большевики зі своїм панцирним поїздом відступили на ст. Панюшино. Біля тієї стації шов бій. Большевики пустили в рух артилерію. Українцям прийшло військо на допомогу. Комісар Гребенко зателеграфував Генеральному Секретаріатові про захоплення большевиками в Павлограді хліба й вугля. Вони відправляють їх чим скоріш на північ. Усіх большевиків у Павлограді було до 12000.

„Роб. Газ.“ з 3 січня писала про тривожні дні в Катеринославі таке: Катеринослав переживає тривожні дні. Большевики готують виступ. Для цього вони змобілізували червону гвардію. Арештовано начальника гарнізону полковника Каратіва. В Катеринославі ждуть допомоги від українського війська. Почтово-телеграфічні служачі на боці Ради. Большевики зробили собі базу на ст. Лозовій і ждуть підмоги з Полтави й Севастополя. Павлоград вже зайняли большевики й посувають ся на Катеринослав. Їх стримують гайдамаки. Катеринославські большевики вже позначували своїх комісарів на всі посади; вони ждуть тільки хвилини, коли захоплять Катеринослав, аби приступити до урядування. Пізнійше надійшли вістки, що між Лозовою і Катеринославом почав ся гарячий бій. „Роб. Газ.“ з 5 січня писала: В Катеринославі тривожний настрій. Варта й казарми в руках Українців, але большевики приготували виступ. Вони реквірують для себе самоходи; були вже навіть випадки перестрілки на вулицях. В Лозовій і Петрограді громадять большевики сили, щоб звести генеральний бій з Українцями. З українськими салдатами й офіцерами, які попали в полон большевиків, обходять ся вони дуже жорстоко. Один гайдамака втік з большевицького полону. Він оповідав, що Українців посаджено у вагони, заплombовано їх і так відвезено, не знати, куди.

Бої за Харківщину. 8 грудня прибули до Харкова ешелони чигиринського українського полку та військо з північного фронту. Білгородський комітет хотів задержати в Курську Чигиринців, але на домагання Українців з комітету ешелони пропущено. 21 грудня з Харкова телеграфували до Києва, що на 170-ій верстї між Харковом і Вороніжем прийшло до бою українського війська з большевиками. Большевиків розбито. Українське військо посувало ся на Білгород (26 грудня).

Захоплення большевиками влади в Харкові члени української фракції центрального виконавчого комітету Р. Р. і С. Д. називали переходом влади в харківській губернії в руки Великокорусів, бо харківські робітники майже всі Великокоруси. А тимчасом більшість населення харківської губернії Українці (30 грудня).

Страйковий комітет почтово-телеграфічних служачих Харкова оголосив страйк з протестом проти большевиків. „Роб. Газ.“ з 3 січня писала: Харків відрізаний від усіх більших осередків через те, що залізничне полотно розібрано. Так на північно-донецькій лінії до Зміїва розібрано рельси, а під Зміївом висаджено міст в повітря. Балахівська лінія також не працює, бо по дорозі в Ліски немає рельс. Теж саме і в білгородській напрямку — по московсько-кїво-

воронізьким шляху. Засївши в Харкові, большевики хотїли захопити недалекі стації й повітові містечка. Спроба захопити Вовчанськ не вдала ся. На 12 верст від містечка ешелон большевиків роззброєно. В Харкові нема хліба, що дуже непокоїть большевиків. На даних видають усього $\frac{1}{2}$ фунта, „хвостик“ вирости до нечуваних розмірів. Обурення серед населення незвичайно велике. Тому большевики вислали відділи червоної гвардії в гайворонський повіт і в Суми для купівлі зерна й муки. В гайворонському повіті вони купили й вивезли до 20000 пудів хліба. В Сумах їм не вдало ся. Вони закупили хліба на 20000 кар., заплатили грїшми, але вивезти не вєпили. В місті зорганізував ся відділ з Українців і не дозволив їм вивести зерно. Вони забрали від большевиків і хліб і підводи з кїньми. В місті постарому тривога. Приїздять все нові ешелони, а що в місті харчу мало, вони займають ся грабїжами.

„Нашь Вєкъ“ з 3 січня доносить, що до Петрограду приїхав харківський посол український с. р. Шкворніков. Він збирав ся їхати до Києва на український зїзд членів Установчих Зборів, але до Києва не міг дістатися, бо шлях між Київом і Ворожбою розірвано. Шкворніков говорив, що по Харкові їздять в автомобілях червоно-гвардійці й матроси, які наганяють панїку на мирне населення. Українського полку, який знаходиться в Харкові, не роззброєно, але салдати зобов'язали ся не бороти ся з большевиками, і тому большевики є панями положення. Інтелїгенція і частина робітників у Харкові обурені поведєнням матросів і червоно-гвардійців та чекають допомоги й увільнення міста від Ради. Та сама часопись з 4 січня писала, що мїністерство шляхів і Вікжель дістали телеграфічні повідомлення, що біля Харкова йде бій між Українцями та червоно-гвардійцями. Зі сходу до Харкова йдуть козаки. Під Харковом їх зустрїнуть українські війська, а потім вони разом посунуть на Харків.

Члени загально-російського делегаційного залізничного зїзду, які 3 січня приїхали до Петрограду, оповідали, що на південь від Катеринослава з Харковом не має безпосереднього получення. Тї, що їхали з південних залїзниць, мусїли від стації Сїнєльїково їхати на Катеринослав, Полтаву та Кременчуг. Залїзницю між Харковом і Лозовою розібрано в багатьох місцях. Переказують, що під Харковом червоно-гвардійці віднесли велику поражку й чекають помочи з півночі. Українці старають ся затримати сю поміч і уладжують всі можливі перешкоди й розбирають залїзницї. По відомостям того самого джерела на південно-західних залїзницях з вїмкою одеського узла настрої між залїзничниками проти-большевицький. Проти большевиків виступають також майстри й робітники. На південних залїзницях помітне також незадоволення большевиками. Тільки на стації в Харкові та в майстернях в околиці большевики мають перевагу.

26 вересня 1917 українські частини зайняли Ворожбу. В районі стації Корєнево-Ворожба й вітки на Суджу Українці розібрали залїзничий шлях. В тімже районі засада Українців роззброїла два большевицькі ешелони, які простували на український фронт. Большевики цілком не спротивили ся і їм запропоновано вернути ся назад до Росії.

Роззброєння большевиків. Ст. Здолбуново зайняв невеличкий відділ Українців. Ешелон Українців виїхав у Рівне, де ждали большевиків з боку Луцька. На Староконстантинів направили ся також українські ешелони. Здезорганізовані й безладні юрби большевиків утікали, як лише почувли, що наближають ся Українці. 22 грудня в тїй стороні роззброєно два большевицькі ешелони. Вони зовсім не спротивили ся. Ешелони під конвоем відправлено за межі України. На основі приказу комісара Назарова ешелон піхотного кунгурського полку на стації Калинівка поставив большевицьким частинам домагання негайно віддати зброю та скласти її у вагони для посилки в Київ. Зброю большевики здали (25/XII).

(Далї буде).

В імя революції*).

1.

Те, що тепер діється в Росії, се не тільки революція. Те, що тепер діється в Росії і зі страшною швидкістю зближає її до загибелі, — се не тільки бунт. Те, що тепер діється в Росії й надає їй такого дикого, похмурого та грізного вигляду, — се смертна боротьба між революцією, котра слабо обороняєть ся, і бунтом, що гнівно нападає.

Вони діти одної матери, революція і бунт. Вони близюки. Вони родять ся рівночасно й також рівночасно народили ся вони в Росії, коли 12 марта 1917 р. відчинили ся тюрми й рівночасно випустили на волю політичних і кримінальних арештантів. Тоді се робило ся під червоним і святим знаком свободи в чудовій луні догорюючого престолу Романових; тоді було все радісним і прегарним, а обидва немовлятка були такі невинні й тяжко було догадати ся, що се родили ся на світ Каїн і Авель. І неможливо було вгадати наперед, коли гляділо ся на діти, як вони невинно бавили ся, що прийде час — і Каїн забє Авеля. І що Каїн лишить на землі своє прокляте Каїнове кодро, а нещасний і благородний Авель може загинути безслідно.

Се походженне революції й бунту від одного коріня, ся їх вражаюча подібність у дитячих літах, котра не дозволяє в своїм часі відріжнити убійника від жертви, се й є найбільша небезпека для всякої революції. Що більше: син Адама лишаєть ся сином Адама також по вбійстві та в рисах його людського обличчя, викривленого терпіннями, повстанням і гнівом, ми все найдемо щось близьке й нашій терплячій душі й сим немов виправдуємо його. А виправдавши, — навкі установимо й допустимо Каїнів закон убійства поруч Авелевого закону миролюбства.

Відки родить ся бунт? З невдоволення своїм положенням і органічного змагання усього живого до повної й необмеженої свободи. Які методи бунту? Руйнування. Які його знаряди? Вогонь, пожари, меч, сокира, насильство, вбійство.

Відки родить ся революція? З невдоволення існуючим і змагання до більшої свободи. Які методи революції? Руйнування. Які її знаряди? Вогонь, пожари, меч і сокира, насильство та вбійство.

Отсе та фатальна й не тільки зверхня подібність, котра дозволяє існувати вкупі всеумертвляючому бунтові та всеоживляючій революції, ускладнює, заплутує, обдурює, збиває з пантелику найрозумніших, наповняє всяку революційну епоху масками й фантомами, підробленнями та брехнею. Во в подібних аж до обдурювання, майже однородних поступованнях, викриках і гаслах зовсім ховаєть ся, потопає і пропадає та одинока, але велика ріжниця, котра революції, навіть найлютішю, робить живою водою, а бунт — мертвою водою. Ся ріжниця — думка. Бунт се чисто стихійний принцип, позбавлений думки. Революція — повна думки, вона сама се ніщо инше, як думка, що зробила повстанне. Тому бунтувати ся можуть навіть і коні і всяка

стайня знає немало випадків такого бешкету. Тому революцію можуть робити тільки люде. Тому темні невільники, що зробили повстанне, можуть викликати тільки величезний нелад, страшне знищення, великий погром, але великої революції їм не вивершити ніколи.

Фатальній омані, яка перешкаджає відріжнити отрую від ліку, помагає то, що бунт не має власної мови. Коли бунт повстає сам один, він тільки реве, як розлючене й нещасливе звіря. Коли бунт повстає поруч з революцією, він зовсім бере її мову, її гасла, її найбільше признані програми: у нього ті самі червоні прапори, він кричить про ту саму волю, він домагаєть ся тої самої рівности й братерства. І се обдурює завжди благородну, все поднеслу революцію: в тих, хто ще вчора тільки ревів або мовчав, а сьогодні з радістю (о, за великою радістю!) підтакує її промовам, вона бачить своїх послідовників, своїх приятелів і братів, не здогадуючи ся, що імя того брата — Каїн, і довідуючи ся про се за пізно, — о, за пізно!

Бунт сліпий, бунт стихійний, бунт позбавлений думки — і в сїм його відвічний страх для людства. Позбавлений зору, він нічого не бачить ні перед собою ні поза собою, не знає ні приятелів, ні ворогів, ні союзників. Та й нема їх. Скільки мільонів людей не брало-б участи в бунті, вони нічим не зеднані, вони все тільки випадкове зборище, але вони ніколи не є правильними рядами; і кожний учасник бунту все один і одинокий тому, що він знає, краще, відчуває тільки себе. Тому бунтівники так легко й несподівано можуть звертати зброю один проти одного, підчиняючи ся випадковому імпульсові або сильному гуканню, і завжди сварять ся при поділі: вовки дружньою тічкою женуть за добичею, та, нагнавши, негайно між собою починають їсти ся. Згадайте, хочби з Пушкіна, як жили пугачівці, яка тоненька нитка лучила їх з собою і як по стійно вона рвала ся.

Позбавлений думки, бунт не знає будуччини: його межі — теперішність, його закон і мрія — зараз, навіть чого се не коштувало-б. Позбавлений ідеї, він не знає інших цілей і понук крім негайного задоволення своїх бажань, хочби всьому світу се грозило небезпекою, винищенням, а навіть загибелю. Коли голодний революціонер попадає в царський сад, він зриває яблуко, не чіпаючи дерева; а коли в той самий сад попадає такий самий голодний і бездольний бунтівник, він ламає ціле дерево. І даремне говорити йому: не ламай дерева, ти сам згинеш від голоду! — він не розуміє того. Як вічним відчував він свій голод, так вічно відчуває він і свою хвиливу насиченість. Так зовні помагаючи й прироравлиючи ся, він убиває революцію, справжня і висока ціль котрої — не знищити й не змарнувати, а побільшити скарби землі.

Во в протилежности до бунту революція безкорисна та всі її цілі в будуччині. Ламаючи, нищучи, навіть люто забиваючи та проливаючи кров, вона думає не про себе, а про тих будучих, хто щасливо увійде до приготованого нею вертограду. Нищить вона непотрібне, вбиває те, що перешкоджає розривати кайдани. Коли бунт, безмежно жадаючи безмежної свободи й самозадоволення, руйнує горілані склади, щоб, як худоба, напиту ся і в оголошенню хмелем найти повний бунтівницький кривавий патос, революція руйнує тюрми, щоб визволити для життя нових вільних горожан. Ах! — чиж у революції не такий самий порожній живіт, як у бунту. Але вона найменше з усього думає про свій живіт і радо йде на голод, і то голод теперішности тільки тому, щоб будуччині було тепло й ситно.

Коли бунт чує себе в силі, він безмежно жорстокий: пригадайте собі убійства виборзьких офіцерів. І він, той безмилосердний бунт, безмежно, до лівинства, полохливий і підлий, коли сила не на його боці: пригадайте оповідання про те, як в Ризі Німці заставляли російських дезертирів

* Отсей страшний малюнок російської революції знайшли ми в „Русской Воля“ з дня 30 (17) вересня 1917 р., отже зперед чотирьох місяців. Тоді вже автор інтуїцією артиста відчував наближення катастрофи, яка місяць пізніше дійсно прийшла. З побудою „чорта“, в особах Леніна й Троцького, революцію цілковито опанував бездушний кривавий бунт, який нищить на своїм шляху все, що тільки доброго встигла створити революція. На темнім фоні російського бунтарства виділя ся увесь час єдина ясна точка — Україна, з своїм розмірним порядком і творчою працею нашого народу над будовою свого нового життя. Але передягнений в Троцького Бронштейн заніс свою Каїнову руку й на сю ясну точку, щоб скрізь була тьма... Автор підходить до характеристики революції з своєї московської точки погляду й боляе душею за долю і революції й Росії, як російський (московський) патріот. Ми підходимо до того самого лвища з точки погляду наших національних інтересів і, як зовсім не жадуємо, що Росія яко держава кривавий бунт до чиста руйнує, так з другого боку свідомі того, що той бунт запустив глибоке коріння й на Україні та може й її вбити. Передруковуємо сей нарис автора „Червоного сміху“, що сидить тепер десь в петроградській твердині, вкинутий туди петроградським червоним мотлохом, али словами й образами одного з найталановитіших російських письменників показати читачам, чим є російська революція у середині. Сягла вона вже багато нещастя на народ, що позволив водити себе за ніс усімким ідейним шарлятанам. Обцяють вони на словах рай, а на ділі виходить пекло. Колиб Україну минула чаша сія! Ред.

і мародерів розстрілювати один одного*). І ніхто з такою легкістю не переходив від найбільше надуті пози до нікчемного падання на коліна, як бунт, і ніхто такий не байдужний на стид, совість, думку нащадків. Думка нащадків! — як вона може зрушити того, хто в цілм світі знає і відчуває тільки себе й зовсім недоступний для думки про будучину!

І наскільки полохливий і підлий бунт, які-б законні не були його підстави, настільки революція чесна й хоробро— нестрашна. Непереривно жертвуючи себе, свою кров і життя для добра будучих, одинокую нагороду для себе вона бачить саме в думці нащадків, у тих почуваннях вдяки й любови, котрими безмежно довго буде освітлена їх ясна пам'ять. Казкові Гармодій і Арістоїтон, що забили тирана, великий Брут, благородний Сазонов будуть люблені доти, доки не зйде з розуму вся людськість і не стане рачкувати, як звіря без минувшини й будучини.

2.

Для мене було се незрозумілим і дещо смішним, коли зараз в перших місяцях, навіть в днях свободи, в таборі „революційної демократії“ чувалися тривожні голоси про „контрреволюцію“. Звідки? Яка контрреволюція? Ще тільки минуло тому без гуку, як гнилий, повалився Микола II, а сьогодні вже очікують контрреволюції й тогож або нового Миколи. Відки? Де в неї сили? Контрреволюція зовсім можлива там, де сили майже рівні, — але де-ж прихильники Миколи, котрих ми не бачили в часі, коли він без гуку провалився ся? Розуміється, вони є, але їх, порівнюючи, така маленька та слабенька купка, яка може наробити народови стільки само неспокою, скільки купка муравлів — дрімачому лісови.

Та з кожним днем крики про контрреволюцію ставали все впертіші й голосніші; і разом з настирливістю росла їх зла безглуздість, не позбавлена якогось таємного розрачування. Почали ся безглузді відлучування від революційної церкви, „революційної демократії“ і щоденні автодафе (кари смерті на костирі). Зразу відлучувано окремі особи, тих самих, котрі приготувляли переворот, починаючи від Мілюкова й кінчаючи самими Церетелі й Керенським, яких проголосили контрреволюційними та „крівавими“. Потім почали ся масові палення; відлучувано від церкви й передавано вогню уже цілі групи, потім партії, опісля класи, всіх офіцерів, усіх професорів, усю інтелігенцію — включно аж до вчорашнього дня, коли відлученням від революційної церкви показав ся трохи не увесь російський народ.

І коли починали ся ті дикі відлучування, стало ясно й до болю зрозуміло, що кричить про контрреволюцію не нестрашна революція, а полохливий і облудний бунт, який змагаєть забити свого брата й ворога — тої самої революції. Хто розумний, а хто свідомий брехун кинув жадливому та сліпому бунтові сі забійчі гасла — крики про „буржуїв“ і „контрреволюціонерів“, а бунт підхопив їх і поніс по всім краю і стало страшно глядіти на благородну й облудену революцію, облудену навіть не словами, а простою подібністю звуків. Се був той страшний момент, коли оглухла, напів сліпа революція, збита з пантелику услужливим і брехливим бунтом, перестала розуміти сама себе й почала з грізною швидкістю розпанахувати й тратити своїх приятелів. Се було початком того страшного періоду, коли в російську революцію вступив новий герой — сам чорт.

Ні, я не жартую, коли говорю про чорта, котрий живе в людях, про того великого майстра брехні й облудування, знаменитого комедіянта, спорудника безприкладних історичних маскарад, де його улюбленою маскою і костюмом є костюм святого. Се він осліпив і заплутав, помішав усі карти, в дику гущу перемінив усі гасла та в протиприроднім союзі

братерства зєдинив жертву — революцію і її убійника — безглуздий, стихійний, кривавий російський бунт. Ви пригадайте його першу відкриту появу 16 липня, його безглуздо жорстоку й полохливу радість, його гуняво-революційний голос: — Смерть буржуям! Вся влада — совітам! Смерть, смерть!..

Правда, його прогнали, але його не пізнали. Дальше Тернопіль, ся дійсно чортівська меса. Тут на мінуту мигнуло щось в роді свідомости, надто ясно й надто близько відчула ся загибель, надто виразно й нагло прогомоніло облуденне, — але й тут він лишив ся непізнаний, той чорт, той безглуздий і страшний бунт, Каїн, що забиває свого брата. Бо минув тільки тиждень і знову загугнив він свої „революційні“ псалми і знову поплазував під ноги революції, — услужливий, покірний, підслесливий, що дбає тільки про її добро та здоров'я. І знов помішали ся всі карти та в задурнальвий хмарі облудування, брехні та зради виросла та чудернацька картина генерала Корнілова.

Багато називає „повстанне“ Корнілова трагічною фарсою. Нехай і так, — але хто був її автором і режисером, тим щасливим автором, котрого вся зала глядачів Росії викликає так щиро й безуспішно? Пропавав автор! — дійсно рідкий випадок для штуки, що наробила стільки шуму. Наражуючи ся на багато обвинувачень, скажу, що я вірю Б. Савінкову й уважаю ген. Корнілова чесною людиною. Та ще більше я вірю А. Керенському, вірю абсолютно в його чесність; і скажіть, як могло се зайти, щоб двох чесних людей, котрі не зійшли з розуму, стали один проти одного на воєнній стопі й чисто по баранячому (перепрошую обох) ударили ся лобами замість того, щоб дружно й поруч іти по однім шляху? Хто їх облудив? Хто сплутав їх думки й затемнив зір? Хто привів Росію в такий стан, що приятелі й товариши на війні (не говорю про Керенського й Корнілова) перестали пізнавати один одного й тримають за ножі, а як не сьогодні, то завтра ми мусимо неминуче загинути, ми, Росія? Яка близька загибель! — всього кілька мінут ділить нас від загибелі, як засудженого на повішення, і коли в тих кількох мінутах... То що!

Моя відповідь вказана наперед. Нас, Росію і революцію, погубив бунт, котрий родив ся рівночасно з революцією, став на час подібний до неї, украв її гасла й перекрутив їх, облудив і наплутав, вигодував ся, виріс на весь край і сьогодні, як справжній Каїн, тримає ніж у горла революції. Не треба забувати, що наша революція не має поза собою історичного досвіду й шлях її новий і тяжкий, а для бунту досвід у нас величезний і давно промощені биті шляхи тушинськими злодіями, Пугачевими й Разніними, — і що дивне, коли колеса повстання легко і незаметно звернули в давню уїджену колею, заповідану батьками? І що дивне в швидкім і навіть гігантнім рості бунту, коли його так багато кормили й німецькі гроші й наївність доктринерів, які не замітили, в що переміняють ся і кому служать їх найзначиміші й найчесніші доктрини й темнота народніх і селянських мас, якої і не описати, й сама легкість і спокусливість бунту, котрий сам нічого не жертвує, а все приносить у жертву собі?..

Тепер Росія в повнім і трагічнім помішанню всіх своїх живих елементів — і бунтівницьких і дійсно революційних. Облуденне, як у сні, як у тяжкім похміллі від горівки. Революційне правительство в імя революції хоче замкнути сойм (фінляндський), а матроси й салдати, також в імя революції, хочуть відкрити його. Правительство в імя революції хоче судити Денікіна правильним судом, а фронт в імя тої самої революції хоче судити його судом, хоч і неправильним, зате скорим. А ті щораз ростучі погроми, убійства, насильства й пожари, які обіцяють у скорім часі зачервонити луною усе небо над загибаючою Росією? А ті „народні охорони революції“, які є справжніми охоронниками бунту, його найтеплішими й найзатишнішими гніздами? Вони дуже подібні до святої пам'яті „союза руссаго народа“, і се зовсім

* Думасю, що се один з багатьох наклепів на Німців, якими така багата російська воєнна публіцистика, що в Рязі могли російські дезертери й мародери один другого вбивати, в се віримо, бо такі річі кожного дня діють ся тепер в Росії, але щоб спонукували їх до цього Німці — годі се припустити. Ред.

природне й логічне, бо чорна сотня щодо своєї істоти та психології все була бунтівницька.

Рішуче на кождім кроці, в кождій прояві громадянського та приватного життя, в картярстві, розбоях, грабїжї, безчинствах і лїнївстві, в щоденних порушеннях усяких норм людського життя ми бачимо істнуванне поруч і боротьбу бунту з революцією. Бо поруч з безчинством і понурим живе й геройське, дійсно людське: та сама дезорганїзована армія дає не тільки дезертирів, насильників і погромцїв, але й справжніх героїв. Се значить, що революція ще жива й бореться, а бунт ще не побїдив.

Але він розростається. Несвідомий, а почасти й свідомий союзник Німеччини, він веде до загибелі і рідний край і революцію і, повторяю, може всього тільки минути й години відділяють нас від того моменту, коли петелька зашморгне на російській шїї. Перед Росією ясна дїлема: або революція, зібравши всі свої сили, побідить бунт, або він задушить її, а з нею і забє Росію. Середина нема. Положенне ясне.

Сильними зусиллями волі та свідомости справжні провідники революції повинні скинути з себе сіти брехні й обдурювання. Усвідомивши та провіривши себе та свої високі цілі, вони повинні кинути гасло до всього свого вірного революційного війська й зібрати його під свої прапори. В тїм хаосі, де бунтівник іде під руку з революціонером і співає його пісні, вони повинні, не обдурюючи ся зверхньою подібністю, відрїзнити своїх приятелїв від своїх ворогів. Не зі слів, а з дїл повинні вони пізнавати ворогів і немилосердно нищити їх. В імя революції!

А передовсім треба увільнити ся від гіпнози слів, від сього дурного й великого привида „контрреволюції“. Необхідно-ж зрозуміти, що для активної контрреволюції ще нема сил і засобів у Росії, але вже є пасивна контрреволюція і містить ся вона саме в розкладі революції, в домішці бунтівницьких елементів до її чистого вигляду. Але очевидно, коли бунт задушить революцію і лишить ся побідником, прийде й контрреволюція. Бо сам по собі бунт безсильний і полохливий і, коли він зостанеться сам один, він негайно здасть усі свої нетривкі позиції й тоді перший же поліцейський, котрий візьме лїску й гучним голосом крикне: „Подай ся назад!“ — стане російським царем, обожаним монархом, імператором з ласки чорта.

Який грізний не був би бунт, та сила його не в нїм самім, а в безсильности окруження. І коли російська революція, визволивши свою думку від обдурювання і навязаної брехні, вступить з ним в рішучу й безмилосердну боротьбу, побїда буде не така трудна й зовсім ще можлива. Бо полишаючи на боці поки-що неутральну й залякану обивательську масу, в Росії найдеться величезне число найправдивїших революційних елементів, почасти зовсім свідомих, почасти вже стоячих на порозі революційної свідомости. Вони були й до 12 марта (інакше відки взяла ся б революція?) і ще в більшій числї вони зявили ся потім, під впливом революційних ідей (а не бунтівницьких викриків), кинених в народню скибу. Та вони одинокі, вони майже безсильні в своїй самоті серед грюкаючого бунту й їх голоси ледви чути; а заки одні, надармо борячи ся з великим обдурюваннем і брехнею, вже починають попадати в розпуку, інші, менше непохитні й обдурені, вже здають ся в полон сьому спокусливому, як грім, голосному й побідному бунтові. Я переконаний, що серед кронштадських, гельсінґфорських і інших бунтівників є дуже багато найчеснїйших і безкорисно-величнїх революціонерів, які не знають, що роблять, бо вони обдурені, — обдурені так само, як у свій час обдурював ся Церетелі, що охороняв большевиків, обдурюють ся почасти й А. Керенський, що вспів на нараді подати руку... Каменеву.

Досить покїрного самообдурювання! Досить сих надутих і брехливих слів про „революційну“ демократію та її по-

зірну силу: її ще нема, вона ще тільки народжується, бо відки-б було взяти ся „революційній демократії під берлом Миколи“. І не треба того поблажливого й нескриваного презирства, котрим навіть найкращі з революційних провідників обиджають всю Росію, яка стоїть за межами „революційної демократії“, одним голосом говорячи на московській нараді, а другим, інтимним, — на петроградській.

Хай увійдуть в свої права розум, знанне, досвід і совість, сьогодні позбавлені всіх своїх прав і привилеїв. Сама революція є розум, а те безглузде презирство, майже ненависть до нього, котрим подикому віддихає „революційна демократія“, се відмова від самої революції, її трагічне самовбїйство. Чейже неможливо, щоб неучи, найзвичайнїйші й найпростїйші неучи, які не знають минулого, сумно визнають тепершнїсть і не добачують будуччини, завершували долю багатоміліонової Росії. А в нас справа стоїть так, що хочби явив ся тепер сам Маркс, — і його негайно викинули-б за двері, як викинули Плеханова.

В імя розуму борїть ся зі стихією, в імя революції — немилосердно звалїть ся на бунт. Інакше — загибїль і революції і Росії, — і поліцейський у царській короні. Зберїть приятелїв, киньте гасло до всього революційного народу й замкнїть ряди. Всього кілька мїнуд лишасть ся, вже підняв свій смертоносний дрючок Каїн і, коли для тих нема турботи й страху перед будуччиною, то ви, провідники революції, не забудьте на потємкїв і їх думку. Всього кілька мїнуд!..

Я говорю: треба, треба, треба... Та чи можливе воно, се сентиментальне „треба“? Не знаю. Та одно знаю певно, дивлячи ся на годинник: всього кілька мїнуд лишило ся, і ті мїнути упливають, упливають... І знаю певно, що коли не стане сили свідомости й волі у наших провідників, коли нестане в них смїливости, ризикуючи не тільки життєм, але й „популярністю“, рішуче й щиро стати в оборону революції проти бунту, наша справа покінчена.

Чорт веселий і смієть ся. І за праву руку веде поліцейського — в царській короні й мантії з горностая. Чи того хотїла російська революція?

Леонїд Андрєєв.

„Русская Воля“ з 30—IX 1917.

Вісти.

До наших Читачів. З технічних причин, зовсім незалежних від редакції, ми приневолені знову випустити подвійне число. Згодом постараємо ся надолужити Читачам те, що в повнім обемі нашим Читачам належить ся.

Очищуванне України від большевицьких банд. Бюро Вольфа доносить під датою 4 лютого: Така телеґрама прийшла 1 с. м. від українського воєнно-революційного штабу миколаївського повіту: Вістка, яка появилася в часописях, про найвищу державну владу совіту в місті Миколаїві, а яку пильно поширюють прихильники Ленїна, Бронштейна й компанія, се прилюдна інсинуація, бо всі державні органи незалежної Української Республіки, як залїзницю, почту, телеґраф, телефон, воєнний обоз і склади, як і цілий залїзничий шлях з Херсону до Суаманки старанно пильнують перед усяким замахом незалежна Українська Республіка й вірні правительству української війська. Таке саме положенне в Херсоні. Те саме бюро доносить під датою 5 с. м.: Телеґрама з Київa з 2 лютого повідомляє, що Могилїв, головну квартиру російської начальної військової управи, зайняли Поляки й арештували головнокомандуючого Криленка з його цілим штабом.

Та сама телеґрама доносить, що Українці здушили повстаннє большевиків у Київі. На чолі нововибраного українського міністерства поставлено голову української мирової делегації в Берестю Голубовича. Всі українські війська стали по боці київської Центральної Ради. Большевицькі частини військ відходять чим швидше з України до Росії. Коло Київa

мало зібрати ся пів мільона українських військ під проводом офіцерів. Навіть цивільне населення має бути озброєне.

Берлінська „Vossische Zeitung“ довідуєть ся, що війська Ради зайняли Харків.

Державний секретарь Голубович утворив нове міністерство, яке в протилежності до дотеперішньої схильності Українців порозуміти ся з большевиками не має жадного большевицького члена.

Мінова торгівля України з Доном. Україна провадить з Доном мінову торгівлю. Український міністер апровізації запропонував Донщині 50 мільонів пудів цукру з тою умовою, щоб Дон в свою чергу згодив ся на вивіз в Україну соняшникового олію й деяких інших продуктів, а головно збіжа. (Н. В.)

Центральний комітет гірських народів північного Кавказу оголосив автономію гірського союзу, а себе тимчасовим правительством. Гірське правительство заявляє, що проголошення сеї автономії буде лише корисним для скріплення ладу в межах південно-східного союзу й дасть йому нову силу. (Н. В.)

Для заключення союзу України з південним сходом їздили до Катеринодару представники України. Голова південно-східного союзу Харламов перед кореспондентом „Утра Росії“ надав великого значіння союзови, завданням якого не лише урегулювати відносини на південнім сході, але повільно оздоровити й цілу Росію. Союз на передодні блоку з Сибіром. (Н. В.)

„Союз української державности“ про „Союз визволення України“. В брошурі „Автономія чи самостійність?, в якій вложена програма „Союзу української державности“ (Київ, 1917, ст. 14, 16^о), знаходимо на ст. 9-й такий уступ: „Льогічно думаючи люде ніяк не могли зрозуміти, чому напр. чеська „зрада“ Австрії, — се річ похвальна й патріотична, а українська „зрада“ Росії з боку „Союзу визволення України“ — се річ ганебна й почварна; чому Чехи, Серби, Румуни, Польяки, які борять ся за рідний край, за кращу будучність свого народу, хоч малою числом, але всеж-таки такого, що має свою індивідуально-національну цінність, се люде ідейні, повні саможертви, а Українці, котрі числом переважають всі ті народи, разом узяті, — се „акула германського імперіалізма“, як висловив ся „соціаліст“ Плеханов, або „продажные, подлые измѣнники“, як висловив ся другий „соціаліст“ Алексійський“.

Харківські самозванці. Большевицька частина зїзду рад робітничих, селянських і салдатських депутатів, що недавно відбув ся в Києві, невдоволена тим, що зїзд висловив довірре Центральній Раді й Генеральному Секретаріатови, та не бажаючи рахувати ся з голосом більшости революційної демократії України, переїхала в Харків. Там вона оголосила себе всеукраїнським зїздом і вибрала виконавчий комітет, який має взяти владу на Україні в свої руки. Діяльність новоствореної влади почала ся промовистою відозвою, адресованою: „усім, усім“. В ній говорить ся, що виконавчий комітет перебірає владу в свої руки, як „новозорганізована народна влада Української Народної Республіки“. Центральної Ради неначе вже й немає. Харківські „владарі“ називають її „передніша Рада“. При кінці „нова совітська влада України“ вітас „всеросійську“ совітську владу з Петрограду. Та самохвальна та самопевна відозва — викликала здивування в Одесі. Члени фронтового зїзду й Військової Ради Шаповаленко й Максимчук викликали по прямому проводу дежурного комісара Ген. Секретаріят на київських телеграфіпрап. Соколькова та питали, чи дійсно Центральна Рада розпущена. Комісар Ген. Секретаріату дав відповідь, що всеукраїнський зїзд рад робітничих, селянських і салдатських депутатів, який відбув ся у Києві, висловив довірре Центр. Раді та бажання, щоб вона не сходила з того становища, яке вона зайняла супроти большевиків з Петрограду, котрі звідти хочуть „самоозначувати“ народи. В Центральній Раді буржуазних елементів немає. Кучка харківських большевиків не має права говорити від імени українського народу. Їх відозва провокаційна большевицька аван-

тюра. — Щодо війни з народніми комісарами — то Центр. Рада тримаєть ся оборонного становища у відношенню до централістів-большевиків і захищає права й волю всієї демократії України без ріжниць національности (Р. Г.).

Білорусь слідом України. В Миньску 18 грудня 1917 р. скликано загально-білоруський зїзд, на який начальник штабу верховного головнокомандуючого дозволив делегувати представників військових частин. На зїзді мали проголосити Білорусь, в складі віленської, витебської, городненської, минської, могиливіської, західних повітів смоленської й північних повітів чернігівської губернії, демократичною республікою, в федеративнім звязку з іншими частинами Росії з національно особистою автономією решти народів білоруської республіки. Також мали на зїзді передати безплатно народови всі землі, декретувати національну армію, вибрати краєву раду з відданням їй права місцевого законодавства й пристосування спільних для всіх частин федерації законів до місцевих умов. Крім того мали домагати ся представництва на мировім конгресі (Р. Г.).

З руху національного самоозначення народів бувшої Росії. „Сфаталь-Церій“ (молдавська краєва рада) проголосив бесараську молдавську республіку, яка виходить в склад російської федеративної республіки. — Від виконавчого комітету Естляндії в Петрограді одержано повідомлення про призначення на 3 й 4 лютого виборів до естляндських Установчих Зборів, котрі скликають ся на 28 лютого. На Установчі Збори покладено завдання влаштувати громадський лад Естляндії. Се питання буде розв'язане загальним голосуванням, участь в котрім мусять взяти всі постійні мешканці Естляндії, що досягли 18-літнього віку. Ухвали голосування переведеть ся в життя не пізнійше трьох місяців після демобілізації армії. — Закавказький комісаріят, в склад якого увійшли Гегечкорі, Чхенкелі й інші, звернув ся з окремою відозвою докавказького уряду, а саме, що Росія зараз не має загально-визнаного уряду, в той час, як треба рятувати кавказьку армію і населення від голоду й фінансової руйни. Се й примусило закавказький комісаріят взяти владу до своїх рук. — З ініціативи інтелігентних Кіргізів чоргинської волости зайинської повіту Семипалатинської області на кіргізькім зїзді з числом учасників коло 500 людей постановлено всьому трудящому кіргізькому народови зорганізувати ся в робітничий союз „Казак-Ірани“, який мусить виділити з себе виконавчий комітет, котрий повинен послати кількох членів до совіту робітничих, салдатських і селянських депутатів. — В Уфу з Оренбургу повідомляють: Башкирська краєва рада, яку підтримує оренбурзький мусульманський гарнізон, проголосила башкирську територію з оренбурзької, уфимської, пермської й самарської губерній автономною частиною російської республіки й розпочала переведення її в життя в межах башкирської території й оренбурзької губ. — З Симферополю повідомляють, що губерніяльний зїзд представників самоврядувань національних і демократичних організацій в питанню про приєднання північних повітів губернії до Української Народної Республіки, а також автономії Криму одноголосно висловив ся за необхідність плебісциту. Вотум населення остаточно мусять затвердити Установчі Збори. — У Томську другий окружний сибірський зїзд виніс принципіальну постанову про заснування сибірської республіки (За Роб. Газ.).

Стан залізниць в Росії. По відомостям, які дістають управи залізничних спілок, загальне положення на залізничних погіршуєть ся з кожним днем. Через горожанську війну та припинення робіт в більшости копадень донецького басейну недостача палива відчуваєть ся не лише на залізницях північної полоси, а й на Україні. Ще гірше стоїть справа з рухомим складом залізниць, який цілком вичерпаний. Число поповнених локомотивів осягло небувалих розмірів. Ними забиті всі підїздові шляхи всіх найбільших вузлових стацій. Залізничні ремонтні варстати по більшости не працюють з недостачі матеріалів, сирівців і палива. Управи дістають також відомости

про масові насильства, яких доконують ешелони червоногвардійців і військ, що посувають ся безладно в різних напрямках (Н. В.).

Самостійність Фляндрії. На загальнім засіданні 22 грудня 1917 ухвалила Рада Фінляндії урочисто й одностайно самостійність Фляндрії. Наслідком сеї ухвали зложила Рада свої мандати й наступлять нові вибори, які дадуть можливість фляманцям заявити свою волю з приводу ухвали Ради Фляндрії.

Привіт полонених секретареві для холмських справ Лоському та проф. Грушевському. „Ми, Українці-Холмщаци табору Дунасердагель на Угорщині, вичитавши в новорічнім числі „Вістника“ дорогу для нас вістку про назначенне холмським секретарем Константина Володимировича Лоського, бувшого комісара грубешівського повіту й голови-основника товариства „Просвіта“ в Грубешові, висловлюємо нашу радість і отсею дорогою засилаємо наш щирий, сердечний привіт дорогому Константину Володимировичу, бажаючи витримати та здоровля в його праці для Холмщини, початої ним ще перед десятьма літами, в якій він виказав себе добрим адміністратором і організатором. Нехай живе нам на многая літа! Слава! Разом з сим засилаємо привіт великому землякови нашому Михайлови Сергієвичови Грушевському, гетьманови нинішньої Народньої Української Республіки. Слава!

Полонені Українці-Холмщаци табору Дунасердагель на Угорщині: Михайло Панас, Онуфрій Банада, Кость Дирдовський, Степан Гаврилюк, Петро Врона, Іосип Темчук, Панько Починок. Dunaszerdahely, 3 лютого 1918 року.

Українське земляцтво „Громада“ полонених офіцерів у Райхенбергу (Чехи) налічує коло тридцяти членів. Справа просвітно-національного освідомлення пішла досить бистрим кроком. „Громада“ має свою власну читальню. Два рази в неділю бувають історично-літературні виклади або відчити, три рази правопись і вечірніці та дискусії на всілякі теми. З власних книжок, а також і книжок, одержаних від Союзу визволення України, складено свою українську бібліотеку. Але сих книжок мало. Особливо дуже болючо відчуваєть ся недовстача книжок і підручників для ведення систематичних студій по українознавству. Майже зовсім не має „Громада“ нот до співу й музики та драматичних творів. Тому з великими труднощами приходиться ся „Громаді“ давати театральні вистави й управа „Громади“ просить Союз достарчити їм сих річей.

За всяку підмогу нашому молодому українському гуртові ми всі члени будемо глибоко вдячні Союзові, який вже і так зратив чимало праці коло національного пробудження своїх полонених земляків. Зерно, яке він кинув на певний ґрунт, вже проросло. Сходи багаті. Треба чекати й багатого збору. Ми глибоко переконані, що ніякі „ревеляції“ з боку численних ворогів українського народу не зломлять непохитного становища Союзу в його ідейній роботі, а ті вислови довірря, які з різних боків доходять до Союзу, є найкращою запорукою і гарантією його правого діла на користь рідній нації, Україні. З свого боку ми висловлюємо Союзові подяку за всю його культурно-просвітну діяльність і заявляємо повну солідарність з ним і довірре до нього.“ З повагою голова „Громади“ капітан М. Бронський, бібліотекар Павлик, секретарь Анатоль Шпановський. Райхенберг, дня 29 листопада 1917 р.

Видавниче товариство „Сіяч“ в Черкасах. Вийшли: 1. П. Гулак-Артемівський. Твори (50 коп.). 2. Е. Гребінка. Приказки (30 коп.). 3. Думи кобзарські (75 коп.). 4. Г. Коваленко. Людина і Громада (85 коп.). 5—10. Б. Грінченко. Іван Виговський (1 р. 80 коп.). Без хліба (40 коп.). Павло хлібороб (40 коп.). Хата (45 коп.). Братства і просвітня справа (50 коп.). Про пустині (1 р.). 11. А. Кащенко. За що? (65 коп.). 12—13. С. Черкасенко. Убогий Жид. Казка (20 коп.). Як вродила ся пісня. Казка (25 коп.). 14. Проф. М. Сумцов. Вага і краса української народньої поезії (85 коп.). 15. І. Франко. Semper tiro (1 р.

80 коп.). 16. Ожешко. Хам (3 р.). Виходять: 1. Г. Коваленко. Жарти життя. 2. Б. Грінченко. Про книжки. 3—4. Мод. Левицький. Як писати службові папері українською мовою. Язык, нарѣчіє или говоръ? Готують ся до друку: 1. А. Кащенко. Дрібні оповідання. 2. Мод. Левицький. Безпартійний. Жарт. 3—6. І. Франко. Поеми. Похорон. Учитель. Хрещенне Володимира (з чеського). 7. Манжура. Поезії. 8. Джіваніо. Спартак. 9. Н. Романович. Життя людське. 10. О. Левицький. Волинські оповідання. 11—12. І. Нечуй-Левицький. Старосвітські батюшки та матушки. Микола Джеря. 13—15. Г. Коваленко. Про Будду. Про Арабів і Магомета. Початковий курс української історії для початкових шкід. 16. А. Кащенко. Історія війська запорізького. 17—25. І. Нечуй-Левицький. Бурлачка. Чортяча спокуса. Перші кївські князі. Татари і Литва на Україні. Унія і Петро Могила. Біда бабі Палажці. Біда бабі Парасці. Голодному й опеньки мясо. 26—27. С. Черкасенко. Про небо. І й II частини. Діткам. Казки. 28—29. О. Левицький. Полтавські оповідання. Шкільні спогади. 30—33. Проф. М. Сумцов. Леонардо да Вінчі. Українські співці й байкарі. Історичні зразки українського літературного еднання. Слобідсько-українські історичні пісні. 34—40. І. Франко. Перехрестні стежки. Для домашнього огнища. Батьківщина і інші оповідання. Зівде листя. Украдене щастя. Данте Адлігері. Сім казок. 41—42. М. Левицький. Твори Т. I—II. 43. В. Степовий. Запорожський зїмовник. Приготовляють ся до друку переклади М. і З. Левицьких: 44—45. Т. Єж. Дагійщина. Вдосвіта. 46. А. Сінклер. Нетри. 47. П. Куліш. Михайло Чернишенко. Історичне оповідання. Пишуть ся на замовленне: 48. Історія Риму. 49. Історія Болгарії. Перекладають ся на українську мову: 50. М. Гоголь і 51. Тургенев.

Бібліографія.

Володимир Гнатюк. Народні байки. З образками Микити Вихора. Накладом Української Видавничої Спілки. Львів, 1918. Стр. 280. Ц. 4:50 К.

По переднім слові автора містить книжка такі байки: 1. Звірі під пануванням Льва. 2. Як лев утонув у студні. 3. Хорий лев. 4. Як вовк забажав козлят. 5. Дурний вовк. 6. Лис учить вовка діставати рибу. 7. Лисиця на зимівлі у приятеля. 8. Як звірі голосили по бабі. 9. Як лисиця оживляла бабу. 10. Старе добро забуваєть ся. 11. Лисиця монахию сповідає когуту. 12. Лисиця подорожна. 13. Як лисиця зробила царем Грицька Скорохвата. 14. Ведмідь пориває дівчину. 15. Як ведмідь мстив ся на дідови. 16. Миш на весіллю. 17. Скупа білка. 18. Танцюристий заяць. 19. Як заяць шукав смерти. 20. Війна пса з вовком. 21. Песь і ведмідь. 22. Розмова пса й кітки. 23. Панахида по коті. 24. Як кіт оженив ся з лисицею. 25. Кіт і когут на вандрівці. 26. Бувалий кіт. 27. Хитра вівця. 28. Погона коза. 29. Звірі в ямі. 30. Пімста звірів. 31. Як бик ходив до вироку. 32. Звірі як громадяне. 33. Птиці за панування орла. 34. Як яструб вїтував. 35. Сорока й когут. 36. Воробцева пімста. 37. Ластівка й пугач. 38. Бабин когут і дідова курка. 39. Домашні й дикі гуси. 40. Вуж і дитина. 41. Чому йоржі втікають від великої риби. 42. Павук, муха й оса. 43. Як пчоли бунтували ся. 44. Водяні панни й мурашки. 45. Недоля жуків.

Михайло Лозинський. Ті, що від нас відійшли. Посмертні згадки (Роман Сембратович, Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Кость Паньківський, Ярослав Федорчук, Ярослав Весоловський, Євген Одесьницький). Літературно-наукова бібліотека. Ч. 162. Львів, 1917. Стр. 53.

При сїм числі Вістника долучаємо для наших австрійських читачів посвідку поштової щадниці ч. 107.090 і просимо відновляти передплату та надсилати гроші за замовлені книжки сею посвідкою.

Найновіша збірка новель

Михайла Яцюва:

ДАЛЕКІ ШЛЯХИ

саме вийшла накладом „Всесвітньої Бібліотеки“ і містить 22 новелі та нариси передвоєнної і воєнної доби і коштує всього 2 корони. Крім того видала „Всесвітня Бібліотека“:

№ 1/3. Фрідріха Шіллера: Поезії, вип. I і II з передмовою проф. О. Грицяя, в перекладі Цезара Білила, О. Грицяя, Д. Йософовича і д-ра Ів. Франка Ц. К 1.60

№ 4/6. Олександра С. Пушкіна: Драматичні твори, в перекладі, з передмовою та поясненнями д-ра Івана Франка (Се остання праця-переклад нашого великого письменника). „ „ 3.—

№ 7/8. Йогана В. Гете: Герман і Доротея, поема з німецького народнього життя з кінця XVIII ст. в перекладі д-ра Івана Франка (саме вийшла з друку) „ „ 1.60

На поштову оплату треба післати: 20 сот. на звич. оплату і 50 сот. на поручену посылку.

Замовляти у Івана Калиновича в Бориславі, в Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, Ринок ч. 10 або в адміністрації Вістника, Wien, VIII, Josefstädterstr. 79.

Спішіть, доки наклад не вичерпаний!
Переписні листки „Червоної Калини“ Українське Січове Військо в колірних малюнках та карикатурах.
18 карток з перес. 3.40 К.

Гроші слати на адресу: М. Угрин, Кіш У.С.С., Etappenpost 445.
Літер. збірник „Червона Калина“ по 6 К, 10 К і 20 Кор.

Хто хоче певно та скоро інформувати ся про події в Українській Народній Республіці, той мусить читати щоденник

Виходить що дня рано. **Діло.** Видав: Вид.Спіл. „Діло“.

Наших читачів і прихильників просимо приєднувати „Ділу“ нових передплатників, бо тільки таким способом може часопись удержати ся і поступити вперед в області інформаційних вимог.

Місячна передплата вносить 5 К., чвертьрічна — 15 К., піврічна — 28 К., річна — 56 К.

Редакція й Адміністрація: „Діло“, Львів, Ринок, ч. 10.

В адміністрації „Вістника Союзу визволення України“ можна набути отсі книжки:

1. В. Будзиновський. Гадацькі постулати і гетьман Виговський К. с. —60
2. В. Будзиновський. Козаки у Ст. Руданського . . . —30
3. В. Будзиновський. Козацькі часи в народній пісні . . . 3—
4. Г. Гауптман. Ткачі, драма з сорокових років . . . 120
5. Г. Гейне. Книга пісень 160
6. М. Гоголь. Вечерниці на хуторі під Диканькою . . . —50
7. Гомерова Одиссея. Перша часть 240
8. Гомерова Одиссея. Друга часть 2—
9. В. Гете. Іфігенія в Таврії —60
10. Гете—Франко. Гелена і Фавст 120
11. Доманицький. Як хазяюють селяне в чужих краях . . . —80
12. М. Драгоманов. Нові українські пісні про гром. справи 380
13. М. Драгоманов. Письма К. Кавелина й Ів. Тургенева 3—
14. Тр. Зіньківський. Писання. Книга перша 2—
15. Тр. Зіньківський. Писання. Книга друга 2—
16. Ю. Кенан. Сибір 240
17. О. Кониський. Грішники. Роман—Хроніка 1—
18. П. Куліш. Крашанка Русинам і Полякам —40
19. П. Куліш. Хуторна поезія 1—
20. В. Левенко. Per pedes apostolorum —60
21. Ів. Левицький. Поміж ворогами 1—
22. Ш. Сеньбос. Сучасна Англія 120
23. Слово о полку Ігоревім у вірш в перекладах —80
24. Ст. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер. Граматика руської (української) мови 240
25. О. Солтис. Буквар для самоуків —30
26. О. Терлецький. Галицько-руське письменство 1848—1865 pp. 150
27. Ів. Франко. В плен-ері. Вірші і проза —60
28. В. Чайченко. Байки —60
29. В. Чайченко. Книга казок віршом 120
30. В. Чайченко. Оповідання 160
31. В. Чайченко. На розпутті 160
32. В. Чайченко. Під хмарним небом, вірші 2—
33. М. Школиченко. Між народ. Повість —40
34. Біблія (українська) 8—
35. Біблія (російська) 8—
36. Новий завіт 160
37. Blumenthal. Der Herr der Karpathen. Roman . . . 10—

Зміст: Четвертий універсал Ц. У. Ради про самостійність — Мірові переговори в Берестю.— З голосів німецької преси про Україну.—М. Мельник. Над могилами.— В. Темницький. Небезпека українофільства.— Микола Байер. Земельна справа на Україні.—Гр. Чупринка. Гимн Маніфест.—Новий адміністраційний поділ України.—До справи складання всеукраїнського церковного собору.— М. Капельгородський. Весні.—Війна між Московщиною і Україною.—Леонід Андреев. В ім'я революції.—Вісти.—Бібліографія.

Видав і відповідає за редакцію: Микола Троцький.
— 3 друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні. —

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союзу визволення України:

	к.с.
1. В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича	—40
2. М. Богданович. Білоруське відродження	—40
3. Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання	120
4. Вяч. Будзиновський. Як Москва нищила Україну	—60
5. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами	—20
6. Памяти Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З 12 малюнками	1—
7. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 pp.)	—80
8. Вол. Гнатюк. Українська народня словесність	1—
9. Prof. M. Hruschowskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку)	—50
10. Проф. М. Грушевський. Як жив український народ	—50
11. М. Грушевський. Якої автономії і федерації хоче Україна	—40
12. В. Дорошенко. У відповідь напасникам	—50
13. Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші часи. З численними портретами	120
14. Памяткова книжка Союзу визволення України з 103 іл. Ціна 250 опр. прим.	370
15. О. Кириленко. Українці в Америці	—50
16. В. Короленко. Як упала царська влада в Росії	—60
17. О. Кобець. В Тарасову ніч. З образами	—50
18. О. Кобець. З великих днів. З образами	—50
19. М. Кордуба. Північно-західна Україна	2—
20. Др. І. Крип'якевич. Українське військо. З малюнками	—40
21. Dr. E. Lewuskyj, Galizien	—60
22. Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини	—80
23. Др. М. Лозинський. Галичина в життю України	—60
24. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка	1—
25. Др. М. Лозинський. Михайло Павлик	—40
26. Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками	350
27. Н. Павлюк. Просвітна справа на селі	—60
28. Др. Іван Пулюй. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung	—80
29. St. Rudnyuskyj. Ukraina. Land und Volk. Бр. 10— в полотні	12—
30. О. Скоропис-Іолтуховський. Значінне самостійної України	—20
31. Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи	—30
32. М. Trotzkij. Die ukrainische national-politische Bewegung	—40
33. М. Троцький. Литовці	—40
34. М. Троцький. Як прийшло в Росії до революції	—60
35. V. Shtoma-Dovskij. Ukrajinä i Ukrajinці (по хорватськи)	1—
36. Др. А. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія	—80
37. Др. Андрій Чайковський. Петро Ковашевич Сагайдачний	—40
38. Чужинці про українську справу	—40
39. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск	1—
40. Проф. І. Шишманов. Роля України в болгарськім відродженню	—20
- Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союзу визволення України. Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II, St., T. 6.
На жаданне висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090.